

БЕЛОРУССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ОБЩЕСТВЕННОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ
«ЦЕНТР ИЗУЧЕНИЯ ВНЕШНЕЙ
ПОЛИТИКИ И БЕЗОПАСНОСТИ»

МНГОВЕКТОРННОСТЬ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

**Материалы международных
круглых столов**

Минск, октябрь — ноябрь 2016 г.

Под редакцией кандидата исторических наук доцента
А. В. Русаковича

Минск
Издательский центр БГУ
2016

УДК 327(476)(06)
ББК 66.4(4Бел)я431
М73

Редакционная коллегия:
доктор исторических наук профессор *В. Г. Шадурский*;
кандидат экономических наук доцент *О. Ф. Малашенкова*;
кандидат исторических наук *А. В. Селиванов*;
кандидат исторических наук доцент *А. В. Русакович*

Многовекторность во внешней политике Республики
М73 Беларусь : материалы междунар. круглых столов, Минск,
окт. — нояб. 2016 г. / под ред. А. В. Русаковича ; редкол. :
В. Г. Шадурский [и др.]. — Минск : Изд. центр БГУ, 2016. — 96 с.
ISBN 978-985-553-413-7.

В данный сборник вошли материалы круглых столов,
посвященных актуальным проблемам отношений Респу-
блики Беларусь с государствами-соседами.

Адресуется ученым, преподавателям, аспирантам и сту-
дентам.

Тезисы публикуются в авторской редакции.

УДК 327(476)(06)
ББК 66.4(4Бел)я431

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Буконкин Д. А.</i> Историческая политика как новый элемент в белорусско-польских межгосударственных отношениях	4
<i>Дземідовіч А. В.</i> Апеляванне шляхты Вялікага Княства Літоўскага да Люблінскай уніі 1569 г. падчас знешняй небяспекі (на прыкладзе вайны 1609—1618 гг.)	16
<i>Карев Д. В.</i> Белорусоведение в Польше в конце XX — начале XXI в.	21
<i>Кульбицкая Л. Е.</i> Белорусская национальная идея и приоритеты внешней политики Республики Беларусь	27
<i>Лазоркина О. И.</i> Образ Беларуси в польских СМИ ...	32
<i>Ляхойскі У. В.</i> Асоба генерала С. Булак-Балаховіча і сучасныя баі за гісторыю	39
<i>Серебряков В. О.</i> Перспективы развития торгово-экономических отношений Беларуси и Польши ...	53
<i>Слуцкая Л. В.</i> Выбор между Польшей и Литвой: дилемма французской дипломатии 1918—1920 гг.	58
<i>Снапкоўскі У. Е.</i> Беларуска-польскія адносіны на шляху да пацяплення	68
<i>Тихомиров А. В.</i> Польша в исторической политике Беларуси (XX — начало XXI в.)	79
<i>Часнойскі М. Э.</i> Рэалізацыя краінамі Сярэдняй Еўропы крытэрыяў прыёму ў заходнія інтэграцыйныя структуры	83

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КАК НОВЫЙ ЭЛЕМЕНТ В БЕЛОРУССКО-ПОЛЬСКИХ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Буконкин Д. А., Институт истории Национальной Академии наук Беларуси

Понятие «историческая политика» прочно вошла в словарь правящих элит Польши с начала 2000-х гг., именно с этого периода можно говорить о ее институционализации — создании и активной деятельности Института национально памяти. В Беларуси же термин «историческая политика» стал использоваться относительно недавно и при этом он недостаточно отмежеван от таких понятий как «политизация истории» и «политика памяти» [1, с. 6—7].

В то же время необходимо понимать, что историческая политика является своеобразной формой политики, которая в изначальном направлении направлена на формирования форм исторической памяти у собственного населения, а не в качестве элемента внешнеполитической деятельности. Это связано в первую очередь с устоявшейся этноцентричностью истории, т. е. в основном исследуются истории национальных стран, а полем основного интереса выступает собственная история, а также с влиянием истории на самоидентификацию.

Вместе с тем ни одно государство на протяжении своей истории не существовало изолировано, истории разных стран (особенно соседних) неоднократно пересекались, шли параллельно или описывали замысловатые петли, наполненные драматическими и неоднозначными событиями, которые до сих пор существуют в коллективной памяти разных народов в диаметрально противоположных трактовках, и которые зачастую становятся «камнями преткновения» и источником для «конфликтов памяти». В этой связи наиболее показательным может служить развитие ситуации вокруг оценки события, которые украинские историки называют «Волинська трагедія» [2, s. 12], а польские — «*Rzeź wołyńska*» [3, s. 7].

Особую остроту конфликт вокруг восприятия событий произошедших на Волыни в 1943 г. набрал в 2013—2016 гг., начиная с голосования в польском Сейме относительно признания их геноцидом в 2013 г., и заканчивая признания Сеймом 11 июня «Национальным днем памяти жертв геноциды совершенного украинскими националистами в отношении граждан Второй Речи Посполитой в 1943—1945 гг.» [4]. В ответ Комитет иностранных дел Верховной Рады Украины назвал польскую интерпретацию событий 1943 г. «некорректной» и «антиукраинской» [5], а Верховная Рада в сентябре одобряет проект постановления № 5095, где польская сторона обвиняется в «политизации трагических страниц истории» [6].

Необходимо отметить, что уже 20 октября Сейм Республики Польша и Верховная Рада Украины на своих заседаниях 20 октября 2016 г. приняли совместную Декларацию памяти и солидарности, в которой отдали «дань уважения миллионам жертв, которые понесли наши народы во время Второй мировой войны, и осудить внешних агрессоров, которые пытались уничтожить нашу независимость» [7, с. 12].

Таким образом, общая история становятся фактором, влияющим на межгосударственные отношения, о чем свидетельствуют как заявления политиков, так и принимаемые парламентами обоих государств постановления.

В белорусско-польских отношениях история до 2015 г. не играла значительной роли, причиной этому служили как наличие других, более злободневных проблем, так и достаточно «холодный» тон двусторонних контактов. При этом необходимо отметить, что при оценке проблемных моментов двусторонних отношений Беларуси и Польши бытовало мнение, что история не зафиксировала значительных трагических белорусско-польских конфликтов, в отличие от польско-украинской, польско-литовской или польско-российской истории [7, с. 13—14].

Тем не менее, в самом начале становления белорусско-польских отношений в начале 90-х гг. XX в. спорный момент истории возник в повестке дня обоих внешнеполитических ведомств. Так, после принятия Декларации о государственном

суверенитете в 1990 году правительство Беларуси, в отличие от соседних Украины и России отказалось подписывать с Польшей декларацию о добрососедстве, поскольку не было согласно с очертаниями белорусско-польской границы. В ходе визита польского министра иностранных дел К. Скубишевского в Минск в октябре 1990 г. на встрече с главой белорусского МИД П. Кравченко было заявлено, что БССР в 1945 г. не выражала своего согласия на новые очертания границы между Польшей и Советским союзом, и не подписывала договор о границе между ПНР и СССР. В связи с этим Беларусь отказывалась признавать легитимность существующих границ и их неприкосновенность. Вместе с тем, данная проблема разрешилась достаточно быстро и уже в 1991 г. была подписана Декларация о добрососедстве взаимопонимания и сотрудничестве, в которой говорилось в т. ч. о неизменности границ установленных в 1945 г. Вместе с тем, белорусский парламент только в 1993 г. принял закон «О государственной границе», в котором утверждалась преемственность Беларусью границ БССР и отсутствие территориальных претензий к иностранным государствам [8, с. 65—68]. Таким образом, история тала элементом двусторонних отношений, в значительной мере определяющим тон и направление международных контактов.

Однако данная ситуация была скорее исключением из правил и по сути не была связана с трактовкой исторического события, а скорее относи-

лась к вопросам международного права и его интерпретации.

Что же изменилось в 2015 г.?

Для Польши 2015 г. стал годом прихода к власти консервативной партии «Право и Справедливость». Партия набрала большинство в парламенте и одновременно президентом страны стал кандидат от «Право и Справедливость» А. Дуда. Новое польское руководство с самого начала приступило к реализации активной исторической политики, основу которой составляют национальные трактовки в оценках истории и формирование патриотической и консолидированной нации. Одновременно, история для действующей власти становится и элементом внешней политики. При этом, согласно заявлению польского президента А. Дуды, главной целью становится ее «наступательность» в международном пространстве [9].

Геополитические турбуленции в регионе Восточной Европы и мире, эскалация ситуации на Востоке Украины, рост напряженности в отношениях между Россией и Западом заставили Беларусь предпринять ряд шагов направленных на урегулирование ситуации и сохранения мира и безопасности в Европе. Данные действия привели также к новому «потеплению» во взаимоотношениях Беларуси со странами ЕС. При этом белорусские власти демонстрировали готовность к реальным шагам по активизации

двусторонних контактов и нормализации отношений. В т. ч. через диалог в исторической сфере.

В этом направлении можно отметить следующие вехи:

— апрель 2015 г. — визит в Беларусь министра канцелярии президента М. Климчака и замминистра иностранных дел К. Павлика, во время которого последний заявляет, что идет работа «с нашими уважаемыми белорусскими партнерами над тем, чтобы создать платформу, которая будет заниматься всеми историческими вопросами. Исторический диалог должен реализоваться на уровне экспертов, историков и институтов, которые отвечают за увековечивание мест памяти» [10];

— ноябрь 2015 г. — Представитель белорусского КГБ в качестве «акта доброй воли» передал главе польского Агентства внутренней безопасности копию докладной записки на имя народного комиссара внутренних дел СССР Л. Берии, в которой говорилось о местах транспортировки польских военнопленных в 1939 г. [11];

— март 2016 г. — Президент Беларуси А. Г. Лукашенко проводит в Минске встречу с министром иностранных дел Польши В. Вашчиковским, на которой в т. ч. обсуждаются вопросы исторического диалога и возможной совместной интерпретации истории [12];

— апрель 2016 г. — визит уполномоченной по вопросам международного диалога Канцелярии Председателя Совета Министров Республики Польша Анны М. Андерс в Беларусь, для «обсуждения с представителями белорусских учреждений, занимающихся вопросами истории, активизации польско-белорусского исторического диалога» [13];

— июнь 2016 г. — Посол Республики Польша К. Павлик отмечает в качестве одной из наиболее проблемных сфер в белорусско-польских отношениях — исторический диалог [14];

— июль 2016 г. — заместитель министра иностранных дел Беларуси Е. Н. Купчина и заместитель министра иностранных дел Польши М. Зюлковский во время очередного раунда политических консультаций между ведомствами подписали соглашение между правительствами Беларуси и Польши о сотрудничестве в сфере образования, которое предусматривает в т. ч. «совершенствование учебников истории» [15];

— октябрь 2016 г. — визит министра иностранных дел Беларуси В. В. Макея, в ходе которого главе польского МИД была передана «важная информация, найденная в белорусских архивах на тему судьбы многих поляков» [16]. Одновременно сделано заявление в интервью польской газете «*Rzeczpospolita*» о том, что в белорусских архивах нет «белорусского катынского списка», а урочище Куропаты нельзя рассматривать в качестве места

захоронения польских военнослужащих или польских граждан. Также заявлено о создании совместной комиссии в рамках исторического диалога [17].

Таким образом, можно отметить возросшую роль и место исторических вопросов в повестке двусторонних отношений. Определенно, еще рано говорить о том, станет ли история постоянным элементом белорусско-польских межгосударственных отношений, или она будет фигурировать ситуационно и спорадически под влиянием ряда других факторов (политическая ориентация правительства, внешнеполитических контекст и т. д.). Тем не менее, уже сейчас можно отметить некоторые тенденции, влияющие на развитие исторического диалога.

Анализ польских и белорусских СМИ показывает, что одними из основных вопросов исторического диалога между Беларусью и Польшей выступают:

- 1) существование и возможное содержание «белорусского катынского списка»;
- 2) вопрос идентификации погибших в урочище Куропаты в годы сталинских репрессий;
- 3) археологические раскопки и мемориализация мест «Августовской облавы»;
- 4) выработка и подготовка совместных трактовок «трудных вопросов общей истории» в т. ч. для внедрения их в учебные пособия.

В этих темах просматривается «наступательность» польской исторической политики, что не расходится с заявлениями руководства Польши.

В то же время позиция белорусской стороны сосредоточена скорее на совместном взаимодействии по тем вопросам или направлениям, которые не являются такими чувствительными, но связаны с нашей общей историей [17].

При построении двустороннего диалога необходимо учитывать, что в Польше существует центральный орган, ответственный за реализацию исторической политики — Институт национальной памяти. В то время как ситуация в Беларуси характеризуется наличием широкого спектра моделей памяти, которые зачастую предлагают прямо противоположные трактовки тех или иных исторических событий и процессов [18, с. 9—25].

Кроме того следует помнить, что относительно ряда событий белорусские и польские версии исторической памяти расходятся естественным образом. Так, для белорусского общества центральное место в культуре памяти занимает Великая Отечественная война, победа в которой является трагическим событием, которым белорусский народ, тем не менее, может гордиться, как «народ-победитель» [19]. При этом ВОВ одно из событий, восприятие которого в исторической памяти белорусов является достаточно целостным и непротиворечивым. В связи с этим маловероятно, что бы в Беларуси нашла поддержку польская позиция по героизации «проклятых солдат», или отношение к событиям 17 сентября 1939 г. как к исключительно негативным.

Подождивая вышеизложенное можно сделать вывод о том, что белорусско-польский исторический диалог действительно стал элементом межгосударственных отношений. Необходимо отметить, что в этой сфере существуют определенные «минные поля» и источники для конфронтации. В этой связи особенно важно использование сугубо научных, политически немотивированных методов построения подобного диалога через профессиональных историков, которым политики обеспечили бы лишь соответствующие возможности и площадку для ведения работы. Именно в этом случае исторический диалог, лишенный идеологических штампов и ангажированных трактовок мог бы стать путем к взаимопониманию двух наций.

Литература

1. Миллер, А. Россия: власть и история / А. Миллер // Pro et Contra. — 2019. — № 3—4 (46). — С. 6—24.
2. Motyka, G. Od rzezi wołyńskiej do akcji «Wisła». Konflikt polsko-ukraiński 1943—1947 / G. Motyka — Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2011. — 447 s.
3. Senat upamiętnił ofiary rzezi wołyńskiej [Electronic resource] // WP wiadomosci. — Mode of access: <<http://wiadomosci.wp.pl/kat,1342,title,Senat-upamietnil-ofiary-rzeziwozynskiej,wid,18413272,wiadomosc.html?ticaid=1182ad>>. — 07.07.2016. — Date of access: 20.07.2016.
4. Комітет Ради у закордонних справах про «волинську постанову»: некоректна оцінка подій на Волині [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. — 22.07.2106. — Режим доступа: <<http://www.radiosvoboda.org/a/news/27873796.html>>. — Дата доступа: 01.08.2016.

5. Проект Постанови про Заяву Верховної Ради України «У зв'язку з ухваленням Сенатом і Сеймом Республіки Польща постанов від 7 липня 2016 року та 22 липня 2016 року щодо Волинської трагедії» від 08.09.2016, № 5095 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — Режим доступа: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59978>. — Дата доступа: 21.09.2016.

6. Парламент України ухвалив Декларацію Пам'яті і Солідарності Сейму Республіки Польща та Верховної Ради України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — Режим доступа: <<http://rada.gov.ua/news/Novyny/136229.html>>. — Дата доступа: 21.10.2016.

7. Fedorowicz, K. Wybrane problemy w stosunkach polsko-białoruskich / K. Fedorowicz // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej Rok. — 2008. — Rok (6). — S. 11—23.

8. Гавриловец, Л. В. Основные направления белорусско-польского сотрудничества в первой половине 1990-х гг. / Л. В. Гавриловец // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. А, Гум. науки. — 2016. — № 1. — С. 63—65.

9. Prezydent: Państwo polskie powinno realizować «ofensywną» politykę historyczną [Electronic resource] // Rzeczpospolita. — 16.02.2016. — Mode of access: <<http://www.rp.pl/Rzad-PiS/160219445-Prezydent-Panstwo-polskie-powinno-realizowac-ofensywna-polityke-historyczna.html#ap-1>>. — Date of access: 16.02.2016.

10. Шрайбман, А. Польская делегация почтила память жертв сталинских репрессий в Куропатах [Электронный ресурс] / А. Шрайбман // TUT.by: белорусский портал. — 11.04.2015. — Режим доступа: <<http://news.tut.by/politics/443672.html>>. — Дата доступа: 11.04.2015.

11. KGB Białorusi przekazało ABW raport NKWD o polskich jeńcach [Electronic resource] // Dzieje.pl portal historyczny. — 14.07.2016. — Mode of access: <<http://dzieje.pl/aktualnosci/kgb-bialorusi-przekazalo-abw-raport-nkwd-o-polskich-jencach>>. — Date of access: 14.07.2016.

12. Біа́лору́с: Waszczykowski rozmawiał z Łukaszenką m.in. o przejściach granicznych i historii [Electronic resource] // Dzieje.pl

portal historyczny. — Mode of access: <<http://dzieje.pl/aktualnosci/bialorus-waszczykowski-rozmawial-z-lukaszenka-min-o-przejsciach-granicznych-i-historii>>. — 14.07.2016. — Date of access: 15.09.2016.

13. Польша продолжает выстраивать диалог с Беларусью [Электронный ресурс] // Белрынок. — 04.06.2016. — Режим доступа: <<http://www.belrynok.by/ru/page/news/2905/>>. — Дата доступа: 07.04.2016.

14. Конрад Павлик: Сложные вопросы лучше всего решаются в тишине кабинетов дипломатов [Электронный ресурс] // Хартия'97. — 15.06.2016. — Режим доступа: <<https://charter97.org/ru/news/2016/6/15/209122/>>. — Дата доступа: 15.06.2016.

15. Белорусы смогут поступать в польские вузы по отдельному конкурсу [Электронный ресурс] // TUT.by: белорусский портал. — 25.07.2016. — Режим доступа: <<http://news.tut.by/society/505471.html>>. — Дата доступа: 25.07.2016.

16. Szefowie MSZ Polski i Białorusi: relacje między naszymi krajami są coraz bliższe [Electronic resource] // Ministerstwo Spraw Zagranicznych. — Mode of access: <https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/szefowie_msz_polski_i_bialorusi_relacje_miedzy_naszymi_krajami_sa_coraz_blizsze>. — Date of access: 10.10.2016.

17. Стенограмма интервью Министра иностранных дел В. Макея польской газете «Речьпосполита» (9 октября 2016 г., г. Варшава) [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Республики Беларусь. — Режим доступа: <<https://mfa.gov.by/press/smi/boe4aa770383c1d1.html>>. — Дата доступа: 15.10.2016.

18. Шадурский, В. Г. Историческая политика в Республике Беларусь: этапы развития и версии интерпретации прошлого / В. Г. Шадурский // Труды факультета международных отношений: науч. сб. Вып. 5 — Минск: БГУ, — 2014. — С. 9—25.

19. Ластовский, А. Специфика исторической памяти в Беларуси: между советским прошлым и национальной перспективой / А. Ластовский [Электронный ресурс] // Полит.ру. — 19.07.2010. — Режим доступа: <<http://polit.ru/article/2010/07/19/belorus/>>. — Дата доступа: 25.06.2016.

**АПЕЛЯВАННЕ ШЛЯХТЫ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
ДА ЛЮБЛІНСКАЙ УНІІ 1569 г.
ПАДЧАС ЗНЕШНЯЙ НЕБЯСПЕКІ
(на прыкладзе вайны 1609—1618 гг.)**

*Дземідовіч А. В., Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт*

Люблінская унія 1569 г., стварыўшы новую дзяржаву Рэч Паспалітую, не магла, аднак, гарантаваць узгодненасці дзеянняў Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага. Датычылася гэта як пытанняў унутрыдзяржаўнага жыцця, так і знешнепалітычных. Вельмі моцным выпрабаваннем на трываласць саюза Княства і Кароны з'яўляліся знешнепалітычныя выклікі — войны. Менавіта яны ўскрывалі ўнутраныя праблемы федэратыўнага дзяржаўнага ўтварэння, паказвалі, наколькі моцна праяўлялася ўсведамленне палітычным народам адасобленнасці адной часткі Рэчы Паспалітай ад другой.

Адным з аспектаў, які абвастраў адносіны паміж ВКЛ і Каралеўствам Польскім падчас знешнепалітычных небяспек з'яўлялася пытанне фінансавага забеспячэння — праблема падаткаабкладання і адпаведнага выкарыстання сродкаў. У XVII ст. Рэч Паспалітая сутыкнулася з гэтым увачавідкі: гэта было стагоддзе войнаў з Расіяй, Швецыяй, Асманскай імперыяй. І першай падзеяй

такога кшталту, якая вывела федэратыўную дзяржаву з палітычнай раўнавагі з'явілася інтэрвенцыя Рэчы Паспалітай 1609—1618 гг. у Расію. На прыкладзе падзей гэтага канфлікту выразна бачна праблема інтэграцыі ВКЛ і Каралеўства Польскага. Заўважым, што інтэрвенцыя моцна абвастрыла адносіны паміж шляхтай дзвюх частак Рэчы Паспалітай. Доказаў гэтага шмат: гэта і разнаголосці адносна самой канцэпцыі вайны, і пытанне аб тым, хто распачаў эскалацыю адносін з Расійскай дзяржавай (шляхта ВКЛ выводзіла карані праблемы з Ілжэдмітрыяды).

Але асноўная прэтэнзія да Каралеўства Польскага з боку ВКЛ уяўляла сабой папрок польскай шляхце ў недапамозе — пазбягання нясення цяжараў вайны. Крыніцамі, якія сведчаць на карысць вышэйзгаданага з'яўляюцца матэрыялы справаводства і эпістальярнага характару. Прыкладаў шмат. Так, інструкцыя Віленскага ваяводства, датаваная 3 снежня 1613 г., утрымлівала сярод іншага і такія наказ уласным паслам на сойм: «...Старайцеся паны паслы, каб і.м. (іх міласці. — А. Д.) паны каронныя нас як браці сваей не ўнікалі, супольнай небяспецы Рэчы Паспалітай роўна з намі адпор давалі...» Падобны наказ сведчыць, што існавалі падставы папракаць шляхту Каралеўства Польскага ў тым, што яна пазбягала аказваць належнае супрацьстаянне агульным пагрозам і ворагам. Шляхта Аршанскага павета ў 1614 г. скардзілася на «няміласць паноў каронных», якія, як было

заўважана, не хочучь дапамагаць несці цяжараў вайны. Інструкцыя Ковенскага павета на вальны сойм, датаваная 3 студзеня 1615 г. узгадала, што ВКЛ у мінулым годзе ўхваліла падаткі для абароны ўсходняй мяжы, таму шляхта прасіла паслоў клапаціцца на сойме, «каб таксама і станы каронныя як браця адной Айчыны да таго ж прыступілі і роўна з намі тых цяжараў несці дапамаглі». У пастанове галоўнага Віленскага з'езда, датаванай 5 чэрвеня 1615 г., неаднаразова прагучаў папрок у адрас палякаў, якія адпаведна ўніі, а таксама «братэрскай павіннасці» павінны быць з ВКЛ ва ўзаемнай згодзе. Шляхта прасіла аб скліканні сойма, каб вырашыць усе пытанні, настойвала на заканчэнні вайны перамовамі і нагадвала манарху, каб належным чынам былі ўмацаваны замкі на мяжы.

Характэрнай з'яўляецца прамова канцлера Льва Сапегі на сойме 1616 г. Ім быў зроблены папрок шляхце Каралеўства Польскага адносна таго, што апошняю мала турбуе справа абароны ад Расіі. Леў Сапега заўважыў, што клопат аб гэтым датычыцца не толькі зямель ВКЛ, «але і каронныя правінцыі не ёсць вольныя ад яго».

Вельмі востра праблему падаткаў узняла шляхта Віленскага павета ў снежаньскай пасольскай інструкцыі 1618 г.: «...мы аднак не адным, але як можам, трыма-двума паборамі ратавалі патрэбы Рэчы Паспалітай, а і.м. (іх міласці. — А. Д.) пазбягалі нас, нягледзячы на саюз уніі і прысягу продкаў сваіх».

Агульны настрой шляхты ВКЛ у кантэксце адзначанай праблемы адлюстроўвае выступленне на сойме 1618 г. віленскага біскупа і падканцлера Княства Астафія Валовіча. Падчас сваёй прамовы прадстаўнік палітычнай эліты зрабіў важнейшае назіранне. Астафій Валовіч на сойме паставіў пад сумненне вартасць саюзу дзвюх дзяржаў Рэчы Паспалітай — ВКЛ і Каралеўства Польскага. «Разрозненныя душы, непрыязныя сэрцы, абыхавая да ўсеагульнага добра любоў ужо нас да таго прыводзіць, што паасобку мусім аб сабе радзіць. Зведала гэта падчас некалькіх гэтых гадоў Айчына мая, калі мы клапаціцца самі пра сябе і Маскве адпор, ствараючы цяжкасці сабе, даваць мусілі». У алегарычнай форме, параўнаўшы Рэч Паспалітую з цэлам, здароўю якога пагражае небяспека, калі чалавек не адчувае болю ў асобных членах, палітык зрабіў прарочую выснову аб магчымым заняпадзе дзяржавы, калі не ўзнікне ва ўсіх жаданне ратаваць яе часткі. Безумоўна, мелася на ўвазе абыхавая пазіцыя Каралеўства Польскага адносна цяжараў, ускладзеных на ВКЛ у ходзе ваенных кампаній першых дзесяцігоддзяў XVII ст.

Вядома, што ў XVII ст. выразна праявіліся праблемы функцыянавання Рэчы Паспалітай, які ў сукупнасці ўтваралі з'яву пад назвай «палітычны крызіс». Праблема ўзаемастановаў ВКЛ і Каралеўства Польскага — адзін з паказчыкаў і адначасова адна з прычын гэтага крызісу. Нягледзя-

чы на працяглую сумесную гісторыю суіснавання ў розных фарматах — ад персанальнай да рэальнай уніі — ВКЛ і Каралеўства Польскае так і не здолелі поўнасьцю інтэгравацца ў сапраўды адзіную дзяржаву, і ўспрыманне вышэйшым салоўем шэрагу праблем і выклікаў часу было, хутчэй, розным, чым падобным.

БЕЛОРУСОВЕДЕНИЕ В ПОЛЬШЕ В КОНЦЕ XX — НАЧАЛЕ XXI в.

Карев Д. В., Гродненский государственный университет им. Янки Купалы

С 80—90-х гг. XX в. начинается третий современный этап формирования традиций белорусоведения в Польше. Основным критерием его выделения является уже не столько идеологическая направленность исследований, сколько институциональный аспект. Процессы, происходившие в Европе и СССР в конце 80-х — начале 90-х гг. XX в. коренным образом повлияли на развитие белорусоведения, что связано с появлением интереса европейских славистов и политиков к Беларуси, как к независимому и суверенному государству, как к значимому политическому и экономическому партнеру. Белорусская тематика в Польше сегодня прочно вошла в круг научных интересов А. и Е. Мироновичей, О. Латышонка, В. Слешиньского, А. Садовского, Р. Радика, Э. Смуклой, С. Яновича, Ю. Туронка и других авторов, которыми в последние годы написаны многочисленные статьи, публицистические эссе и крупные научные монографии по истории и культуре Беларуси. Для этих работ характерен глубокий анализ белорусской культуры и истории, широкое использование документальных и архивных источников.

Даже первичное изучение имеющейся пока еще незначительной историографической, исследовательской традиции изучения проблемы становления белорусоведения в Польше как части пространства ЕС и показывает одновременно отсутствие в историческом белорусоведении систематизирующего, обобщающего ее рассмотрения в комплексе. Никто из белорусских и зарубежных европейских авторов-славистов не проводил специального исследования по истории зарождения и формирования белорусоведения в этой стране в период XX—XXI в. В то же время, имеющееся источниковое «поле» выглядит весьма представительным и перспективным как в плане научной реконструкции исследуемого феномена в целом, так и в деле изучения составляющих его компонентов в частности (научно-исследовательские институты, университетские центры, творчество наиболее видных славистов-исследователей и др.).

Изучение истории и культуры Беларуси к началу XXI в. стало заметным явлением польской традиции исследования общества и культуры Беларуси как заметное явление восточнославянского мира. Это направление в европейской славистике уже наработало определенные традиции и опыт теоретико-концептуального осмысления, хотя по интенсивности, масштабности и глубине исследовательских наработок оно еще явно уступает славистическим традициям изучения россики и украиноведения в Польше.

К XXI в. по сравнению с началом XX в., узнаваемость Беларуси в польском славистическом контексте выросла существенно. Но и сегодня на Востоке Европы (в Польше, в частности) отсутствуют влиятельные научно-аналитические институты, сфокусированные на белорусскую проблематику, за исключением историко-филологического и историко-культурологического направлений этих исследований. Очевидно, что отсутствие сбалансированного, системного знания о народе-соседе Польши имеет не только научно-познавательное, но серьезное геополитическое значение для выработки эффективной внешней политики. Сегодняшняя ситуация с недостаточно значимой степенью транслируемости сбалансированного образа Беларуси в польском славистическом и экспертном пространстве — серьезный сигнал для правительственных кругов самой Республики Беларусь о необходимости перехода от «деклараций о намерении» к реальной эффективной культурной политике в европейском геополитическом и социокультурном пространстве.

Эволюция и оформление белорусоведения как отдельного направления в славистике Польши 1990-х гг. — начала XXI в. определялись: 1) распадом СССР и рождением нового суверенного государства — Республики Беларусь; 2) активизацией влияния белорусской диаспоры как части экспертного сообщества этих государств на процесс принятия правительственных решений в сфере национально-

культурной и внешней политики относительно «белорусской проблемы»; 3) формированием отдельного белорусоведческого направления в среде академического научного сообщества Польши, специализирующегося на изучении культуры и истории восточнославянских этносов государств СНГ (университетские, академические и аналитические центры при правительственных организациях).

Третьим фактором геополитического характера стал распад СССР и Европейской системы социализма на рубеже 1980—1990-х гг.

Это направление, как нам представляется после изучения библиографических и историографических источников по истории послевоенного зарубежного белорусоведения, не реализовалось в качестве одной из приоритетных исследовательских доминант в историко-концептуальном осмыслении белорусского прошлого.

В связи с этим у исследователя возникает целая группа не решенных до сегодняшнего дня вопросов: 1) почему эта проблема оказалась на периферии научных интересов историков белорусского зарубежья в Польше; 2) какие ее аспекты и в каком контексте оказались все же затронутыми зарубежными белорусистами польского сообщества; 3) какие факторы (социально-культурного, политического и собственно научного порядка) оказали влияние на трактовку проблем белорусской истории и ее культуры в польском белорусоведении второй половины XX — начала XXI в.

Мы видим, что к началу XXI в. в Польше появилось немало капитальных работ, посвященных белорусам и белорусскому вопросу, как одной из составных проблем рождения в Европе «молодых наций», заявивших свое право на самостоятельное государственное национально-культурное определение и ставшей одной из учредительниц ООН. Появились первые институциональные центры, специализировавшиеся по белорусоведению в Польше (Варшава, Вроцлав, Белосток, Люблин, Олыштын, Гданьск). Было создано немало центров культурологического характера при национально-культурных объединениях белорусов Польши (БГКТ, БИТ, объединение «Беловежа» и др.). Они имели незначительную поддержку со стороны государственных органов стран своего пребывания. Однако трансляционный эффект информации о Беларуси в этих странах был более значительным, чем до второй мировой войны. Но и в этот период вплоть до 90-х гг. XX в. Беларусь и белорусы рассматривались в исследовательской практике славистов зарубежья нередко еще как часть более крупных политических образований (Великое княжество Литовское, Российская империя, Речь Посполитая, СССР).

Как сами эти события, так и роль внутреннего и внешнего социально-политического и культурного контекстов в рождении белорусоведения (и отечественного, и зарубежного) изучены на сегодняшний день в крайне недостаточной степе-

ни: неполно, с большими пробелами, лакунарно, избирательно-тенденциозно. Многие важные аспекты изучения историографической традиции нашей проблемы (как отечественной, так и зарубежной) до сих пор, в силу разных причин остаются неразработанными (польская историография проблемы; разработка личных фондов историков Польши — исследователей Беларуси XVIII — нач. XXI вв. и их рукописного наследия; резонанс белорусской проблематики в исторической публицистике и мемуаристике тех лет и др.).

Период — 1990-е гг. — начало XXI вв., пожалуй, можно назвать самым плодотворным периодом в истории становления и формирования зарубежного белорусоведения Польши как особого направления в зарубежной славистике. В контексте данной ситуации оно приобрело в Европе и США весомый авторитет. На развитие польского белорусоведения в исследуемый период особенно значительного воздействия политико-идеологический фактор не оказывал (по сравнению с периодом предшествующим). В то же время нельзя не отметить, что в Польше существует значительная разница в методологических подходах и оценках «белорусского фактора» как фактора европейской истории и культуры по сравнению с отечественным белорусоведением.

БЕЛОРУССКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ И ПРИОРИТЕТЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

*Кульбицкая Л. Е., Институт предпринима-
тельской деятельности*

Национальная идея — совокупность представлений и взглядов о жизненно важных интересах социально-этнической общности. По отношению к внешнему миру, например, национальная идея выражается в совокупности внешнеполитических интересов государства, различающихся по своей важности для жизнедеятельности этнической общности. Внешнеполитический аспект белорусской национальной идеи впервые был исследован И. Абдираловичем. Каждая нация имеет свою собственную задачу, свое предназначение, свою идею. Средством реализации этой идеи, по его мнению, служит национальное государство.

В чем состоит историческая миссия белорусского народа, каков его культурно-национальный тип?

Для И. Абдираловича белорусская идея — это, прежде всего, отрицание крайних форм восточно-славянского «византизма» (унитарность общественно-политических моделей, нетерпимость взглядов, концентрация власти в одних руках) и западного индивидуализма. Для белорусов больше подходит синтез лучших сто-

рон этих двух культурно-исторических типов на основе своих собственных самобытных форм общественной жизни и культуры. «Восточный», главным образом российский тип мировоззрения, характеризуется унитарностью сознания и общественно-политических структур, а также преобладанием родового и коллективного начала над индивидуально-личностной экзистенцией, в свою очередь, «западный» тип политической культуры предполагает плюрализм мировоззрений и национально-политических структур и приоритет индивидуальных интересов над родовыми и коллективными. Оба эти типа политической культуры и социального бытия в целом склонны, как уже отмечалось, к мессианству и экспансии, подавлению культур «другого типа». Самобытность же белорусского народа в том, что он не пристал ни к одному из названных полюсов, отрицает их крайности и стремится в позитивном смысле синтезировать достижения обоих.

Что же касается белорусской национальной идеи в международном аспекте, то, учитывая весь исторический опыт и традиции Беларуси, в качестве таковой следует признать строительство духовно-культурного и геополитического «моста» между Западом и Востоком, Западной и Центральной Европой, с одной стороны, и российской Европеей — с другой. Как писал И. Абдиралович: «Беларусь с X ст. и до этого времени фактически является ареной борьбы двух направлений европей-

ской, по-видимому, арийской культуры — западного и восточного. Границы обоих влияний проходят через Беларусь, Украину, балканские страны, делят славянство на два лагеря. Десятивековое колебание свидетельствует о том, что белорусы, как и украинцы и балканские славяне, не могли примкнуть ни к одному, ни к другому направлению» [І. Абдзіраловіч. Адвечным шляхам: Дасьледзіны беларускага светапогляду. — Мінск, 1993].

И все же исторически, экономически и духовно ближе всех к Беларуси Россия. Идея союза с Россией имеет все основания для того, чтобы определять концепцию дальнейшего развития белорусской государственности и национальной идеологии. Само собой разумеется, этот союз не предполагает утраты национальной государственности национальной специфики, своеобразия белорусского народа. Беларусь должна идти собственной дорогой — дорогой самодостаточного европейского государства.

Каково содержание белорусской национальной идеи на современном этапе? В качестве таковых на сегодняшний день бесспорными являются обеспечение безопасности государства и его граждан, поддержание динамической стабильности общества, проведение сильной социальной политики внутри страны, сохранение генофонда нации, обеспечение необходимого качества окружающей среды, возрождение национального духовного наследия. Все это будет способствовать возвраще-

нию белорусов к самим себе. Исторический опыт, мировая практика этнического развития, национальных отношений показывают, что только с помощью национальных идей можно добраться до уровня идей общечеловеческих. Таким образом, национальная идея белорусского народа в наши дни — это идея национального суверенитета, независимости, национальной государственности, развития национальной культуры и языка, народных традиций и быта. Базовыми скрепами белорусской национальной идеи, по-видимому, можно считать принципы толерантности, взаимопонимания, и взаимоуважения в отношениях различных народов. Историческое прошлое предоставляет нам немало свидетельств этнической и религиозной терпимости у наших предков, которая пережила века и оставила глубокий след в современном духовном облике белорусского народа. Таким образом, концептуальное содержание национальной идеи складывается из познания истоков своей этнической ментальности, глубокого знания своей культуры, традиций, всей истории народа, из объективного установления особенностей национального характера, из глубокого осмысления современного геополитического положения нации, ее взаимоотношений с соседними народами и всем миром. Основные задачи и цели внешней политики Республики Беларусь закреплены в Законе «Об утверждении основных направлений внутренней и внешней политики Республи-

ки Беларусь от 14 ноября 2005 г. В качестве таковых определяются следующие: соблюдение принципов и норм международного права, повышение эффективности идеологических внешнеэкономических правовых и политических мер защиты государственного суверенитета, приверженность политике демилитаризации, отсутствие территориальных претензий к государствам-соседям и непризнание таковых притязаний к Республике Беларусь.

ОБРАЗ БЕЛАРУСИ В ПОЛЬСКИХ СМИ

Лазоркина О. И., Белорусский государственный университет

В современном мире роль средств массовой информации в формировании образа страны в глазах общественности, является едва ли не всеобъемлющей. Инструменты, используемые СМИ для воздействия на массовую аудиторию не только высокоэффективны, но и многосторонни. Противоречия, возникающие в процессе формирования и трансляции имиджа государства, связаны со стереотипами и клише, которые формируются как исторически, так и активно пропагандируются СМИ.

Беларусь и Польша имеют общее историческое прошлое, а именно многолетний опыт существования в рамках одного государства — Речи Посполитой. В настоящее время поляки и белорусы проживают на территории двух государств. Польша является важным экономическим партнером Беларуси. Культурные и образовательные связи двух стран одни из наиболее активных. В этой связи изучение отечественных событий, которые наиболее широко освещаются польскими СМИ, позволят определить спектр вопросов, которые интересуют польскую сторону о Беларуси, выявить положительные стороны и упущения, которые требуют внесения корректив со стороны государства и общественности.

В ходе исследования использовались материалы наиболее влиятельных изданий Польши с января по октябрь 2016 г. Крупнейшим изданием является «Газета Выборча». Средний тираж который составляет около 600 тыс. экземпляров. Ежедневная газета «Речь Посполита» представляет читателям не только новости, но и тематические секции по экономическим и политическим вопросам. Она пользуется популярностью среди политических и экономических элит Польши. Заметное влияние на формирование общественного мнения по актуальным вопросам оказывают материалы, публикуемые в еженедельнике «Политика». В данном издании работают наиболее известные польские журналисты, что и делает его элитным и востребованным.

Образ государства, формируемый СМИ, может оцениваться по ряду критериев. Среди них, в первую очередь, необходимо выделить информационную активность изданий в отношении конкретного государства. Как показывает анализ, белорусская тематика представлена в исследуемых изданиях на протяжении всего периода. Так в «Газете Выборчей» ежемесячно публикуется не менее четырех материалов о Беларуси [1]. На страницах газеты «Речь Посполитая» Беларусь за октябрь месяц 2016 г. упоминается свыше 60 раз [2].

В еженедельнике «Политика» белорусская тематика также является востребованной, однако по конкретным направлениям, которые являются наиболее актуальными среди читателей и специалистов.

Важной составляющей в оценке образа государства выступает сюжетная линия. А именно события, которые были наиболее значимыми с точки зрения польских журналистов. В топе новостей «Газеты wyborчей» в рассматриваемый период можно отметить такие темы как «Снятие санкций с Беларуси», «Строительство атомной электростанции», «Потепление белорусско-польских отношений» [3]. Самой обсуждаемой темой стало лишение польских ксендзов права служить в нескольких приходах Беларуси. Сюжеты об экономической ситуации в Беларуси единичны. Культурная жизнь и спортивные мероприятия представлены весьма фрагментарно.

Напротив, в газете «Речь Посполитая» политический сегмент белорусских новостей представлен весьма обстоятельно. Фактически все ключевые события, освещаемые отечественными СМИ, находят свое отражение в данном польском издании. В топе новостей о Беларуси лидируют материалы о новом этапе во взаимоотношениях двух стран, визитах министра иностранных дел Республики Беларусь Владимира Макея в Польшу и заместителя Председателя Совета Министров Польши Матеуша Моравецкого в Беларусь [4]. На страницах газеты представлены аналитические материалы о возможных сценариях развития отношений между странами с учетом сложившейся конъюнктуры.

Особое место занимают материалы о Беларуси как площадки по урегулированию украинского конфликта. Данный факт увеличивает упомина-

ние страны практически вдвое, так как материалы об Украине также содержат упоминание о Беларуси, ее позиции и инициативах по урегулированию конфликта. Достаточно широкое освещение в газете получили выборы в Национальное собрание Республики Беларусь.

Кроме собственно материалов о событиях в стране, Беларусь постоянно упоминается в связи с событиями, происходящими в других государствах. В рассматриваемый период данные публикации были связаны с личностью Шимона Переса, который является выходцем из Беларуси.

Еженедельник «Политика» также уделяет внимание Беларуси. Отличительной чертой данного издания является публикация аналитических материалов о стране. Ряд статей польского еженедельника посвящен актуальному для Беларуси вопросу — снятия санкций. Отмечается заслуга Президента Беларуси, который сумел найти выход из существовавшей в течение нескольких лет сложной ситуации в отношениях с Европейским союзом. Беларусь в очередной раз подтвердила свой имидж миролюбивого государства и на многие месяцы не сходила со страниц ведущих европейских изданий. С другой стороны, как подчеркивается в публикациях, санкции не являются лучшим способом развития отношений между государствами. Опыт Беларуси наглядно показал, что данная политика не может быть эффективной [5].

В еженедельнике нашло свое отражение одно из самых трагичных событий в истории Беларуси — Чернобыльская трагедия. В публикации, посвященной 30-летию со дня катастрофы отмечается, что самым важным вопросом остается судьба людей, которые вынуждены были покинуть свои дома.

Большое внимание было уделено визиту главы белорусского государства в Рим и встрече с Папой Римским. Как отмечает автор статьи пани Я. Вильчек, образ главы белорусского государства заметно изменился. Польские СМИ, включая еженедельник политика используют в отношении Президента Республики Беларусь термин «голубь мира», с учетом позиции государства по украинскому вопросу [6].

Как и в других польских изданиях, выборы в республике и материалы о Шимоне Пересе занимают одно из главных мест в публикациях. Можно отметить практически общий заголовок для многих публикаций в польских СМИ, который звучит как «Получение мандатов двумя белорусскими оппозиционерами в Национальное собрание». Из названия следует вывод о положительных изменениях, которые намечаются в системе политической власти в Беларуси.

Подводя итог можно отметить, что белорусская проблематика является актуальной и востребованной среди польских средств массовой информации. Информационная активность достаточно высока, вместе с тем Беларусь не может сопер-

ничать с Российской Федерацией и Украиной. Сюжетная линия ограничена и развивается только по нескольким направлениям. Превалирующим является политическое и в большей степени речь идет об инициативах главы белорусского государства А. Г. Лукашенко. Вместе с тем, любой информационный повод, касающийся роли Беларуси в урегулировании конфликта в Украине, активно обсуждается польскими СМИ. Оценки, которые даются польскими журналистами и аналитиками, в целом более чем положительные. Данная тональность прослеживается не только в отношении украинской проблематики. Вместе с тем, в польских СМИ Беларусь упоминается гораздо чаще в связи с событиями в других странах, нежели собственных. Наименее востребованными являются экономическое и культурное направление. Это подтверждается единичностью материалов в ведущих изданиях Польши.

Как известно, СМИ не только освещают события, но и формируют образ государства в глазах зарубежной общественности. Согласно анализу публикаций в настоящее время образ Беларуси в польских СМИ четко ассоциируется только с главой белорусского государства. Культурные мероприятия белорусской стороны не привлекают внимания польских изданий, возможно из-за отсутствия масштабности.

В целом, учитывая географическую близость, общее историческое и культурное прошлое, Бе-

ларуси следует создать систему позитивных взаимосвязанных образов, которая позволит сформировать цельное представление о стране в польских СМИ. Среди них могут быть образы государства, его институтов, культурного и исторического наследия, туристическая привлекательность и население.

Литература

1. Białoruś [Electronic resource] // Wyborcza.pl. — Mode of access: <<http://wyborcza.pl/gazetawyborcza/wyszukaj/arttykul?&query=Bia%B3oru%B6&sortMode=SCORE&pageNumber=1>>. — Date of access: 10.10.2016.
2. Białoruś [Electronic resource] // Rzeczpospolita. — Mode of access: <http://www.rp.pl/section/advanced-search?search_wiadomosci=1019&query=Bia%B3oru%9C+&sort=date#sp-2>. — Date of access: 15.10.2016.
3. Białoruś bez sankcji [Electronic resource] // Wyborcza.pl. — 15.02.2016. — Mode of access: <<http://wyborcza.pl/1,75399,19630388,bialorus-bez-sankcji.html>>. — Date of access: 16.09.2016.
4. Mateusz Morawiecki w Mińsku: gospodarka drogą do pogłębienia relacji [Electronic resource] // Rzeczpospolita. — 24.20.2016. — Mode of access: <<http://www.rp.pl/Gospodarka/310249930-Mateusz-Morawiecki-w-Minsku-gospodarka-droga-do-poglebiecia-relacji.html>>. — Date of access: 24.10.2016.
5. Bruksela zniosła sankcje wobec Białorusi [Electronic resource] // Polityka. — 15.02.2016. — Mode of access: <<http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1650840,1,bruksela-zniosla-sankcje-wobec-bialorusi.read>>. — Date of access: 10.10.2016.
6. Weekend nad Tybrem [Electronic resource] // Polityka. — 22.05.2016. — Mode of access: <<http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1662300,1,papiez-przyjal-na-audencji-prezydenta-bialorusi-to-pierwsza-wizyta-lukaszenki-na-zachodzie-od-5-lat.read>>. — Date of access: 30.09.2016.

АСОБА ГЕНЕРАЛА С. БУЛАК-БАЛАХОВІЧА І СУЧАСНЫЯ БАІ ЗА ГІСТОРЫЮ

Ляхойскі У. В., Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт

Важнейшая сацыяльная функцыя гісторыі — фармаванне гістарычнай (сацыяльнай) памяці. Апошняя закладае аснову цывілізацыйнай і культурнай пераемнасці пакаленняў, умацоўвае нацыянальную (грамадзянскую) ідэнтычнасць і спрыяе рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў дадзенай сферы. Адною з галоўных задач у фармаванні сучаснай мадэлі беларускай ідэнтычнасці з’яўляецца стварэнне нацыянальнага пантэона герояў — выбітных постацяў нацыянальнай гісторыі. Удумлівая кампетэнтная праца ў гэтым кірунку безумоўна паспрыяла б далейшаму развіццю чалавечага капіталу Беларусі.

Герой-ваяр разам з іншымі сімвалічнымі постацямі айчынай гісторыі (настаўнік, хлебароб, лекар, навуковец) заўсёды годна шанаваўся ў нашым грамадстве. Але, на нашу думку, за 25 гадоў існавання Рэспублікі Беларусь на афіцыйным узроўні зроблена яўна недастаткова ў справе пашырэння гістарычнага рэпертуару сімвалаў, падзей, і асабліва фігур мінулага, якія б маглі дзейсна паспрыяць нацыянальнай кансалідацыі беларусаў і дапамагчы вырашыць надзённыя задачы па ідэйнаму ўмацаванню дзяржаўнага суверэнітэту

краіны. Адсутнасць на афіцыйным узроўні дакладна выпрацаванай стратэгіі па здзяйсненню прадуманай і зразумелай шырокай грамадскасці палітыкі гістарычнай памяці ў шмат чым звязана нявырашанасць фундаментальных пытанняў, ад вырашэння якіх шмат у чым залежыць будучы лёс Беларусі як незалежнай краіны і паўнапраўнага суб'екта міжнароднага права.

Гістарычная ідэнтычнасць сучаснага беларускага грамадства на афіцыйным узроўні будуча галоўным чынам на памяці аб Вялікай Айчыннай вайне (Другой сусветнай вайне), а гэтага, на нашу думку, яўна недастаткова ў сучаснай сітуацыі. Любая «гістарычная траўма» — рэакцыя першага пакалення на нацыянальную трагедыю — праз адпаведны час, у выніку змены пакаленняў, паступова трансфармуецца ў «гістарычнае гора» — рэакцыю далёкіх нашчадкаў на тое, што перажылі папярэднія пакаленні [1, с. 13]. Сёння цяжка ўспрыняць той факт, што пройдзе яшчэ 10—20 гадоў і Другая сусветная вайна будзе ўспрымацца маладым пакаленнем раўналежна таму, як мы сёння ўспрымаем напалеонаўскую кампанію супраць Расійскай імперыі ў 1812 г. ці Першую сусветную вайну 1914—1918 гг. [2]

Замест таго, каб годна раздзяліць з папярэднімі пакаленнямі агульную боль ваенных страт, а таксама радасць Перамогі і тым самым пазбавіцца ад сіндрому «гістарычнай траўмы», у нас працягваецца бяздумнае казённае выкарыстанне падзей

апошній сусветнай вайны ў якасці палітычнага рэсурсу дзеля мабілізацыі грамадства на аснове былой савецкай ідэнтычнасці. Рэакцыяй на гэтую палітыку стала эмацыянальная прытупленасць і ідэйная апатыя ва ўспрыманні той планетарнай трагедыі маладым пакаленнем [3].

Іншы бок гэтай рэакцыі — масавы зварот моладзі да альтэрнатыўных інтэпрэтацый найноўшай айчыннай гісторыі, якую яны знаходзяць у недзяржаўных сродках інфармацыі і інтэрнэт-рэсурсах, дзе «нераспрацаванае мінулае» нярэдка мае зусім іншае ідэалагічнае гучанне і ацэнку.

Гэтыя грамадскія колы імкнучца запоўніць прабелы ў гістарычнай свядомасці беларусаў сваімі ідэалагічнымі схемамі і канстатацыямі, якія нярэдка істотна адрозніваюцца ад афіцыйных. Падобнае асветніцтва часам дае пазітыўныя вынікі, а часам шкодзіць фармаванню аб'ектыўнага погляду на нядаўняе гістарычнае мінулае. І ўсё гэта па прычыне элементарнай гістарычнай непісьменнасці і палітычнай ангажаванасці «незалежных аўтараў».

Пытанні, звязаныя з рознымі аспектамі гістарычнай памяці, ніколі не былі аб'ектам толькі акадэмічных дыскусій. У наш час мы назіраем гарачыя сутычкі розных гістарычных канцэпцый і міфаў не толькі ў межах адной грамадзянскай супольнасці. Сучасныя баі за гісторыю набываюць выразны міжнародны аспект, прычым супрацьстаянне гістарычных каменарацый (ума-

цаванне на новым наратыўным грунце старой ці стварэнне новай грамадзянскай супольнасці) пачынаюць выкарыстоўваць у якасці ідэалагічнага складніка гібрыдных войн. Гэта прыводзіць да вострых дыпламатычных і знешнепалітычных канфліктаў.

Так, гістарычная палітыка сучаснай Украіны па ўшанаванні гістарычных дзеячоў С. Бандэры і Р. Шукевіча ў якасці нацыянальных герояў была вельмі хваравіта ўспрыняты не толькі расійскімі ўладамі, але і большасцю грамадзян Польшчы, якія самі або іх бацькі ці сваякі пастрадалі падчас «Валынскай трагедыі» 1943 г. Рэакцыяй польскага боку на гэты ідэалагічны демарш стала пастанова Сейма Польшчы «Аб ушанаванні памяці ахвяр генацыда, здзейсненага ўкраінскімі нацыяналістамі супраць грамадзян II Рэчы Паспалітай» і пэўнае пагаршэнне адносін паміж афіцыйным Кіевам і Варшавай [4]. Ініцыятыва гарадскіх улад Душанбэ аб пераменаванні вуліц сталіцы Таджыкістана, якія раней насілі імёны савецкіх дзеячаў, на нацыянальныя займеннікі, нечакана атрымала негатыўную рэакцыю ў Міністэрства замежных спраў Расійскай Федэрацыі. Змяшчэнне на банэры апазіцыйнага беларускага «Маладога фронта» 25 сакавіка 2015 г. выяў украінскіх і беларускіх нацыяналістаў С. Бандэры, Р. Шукевіча, М. Вітушкі, В. Гадлеўскага і генерала С. Булак-Балаховіча было хваравіта ўспрынята паслом Расіі ў Беларусі А. Сурыкавым [5].

Адзначым, што кандыдатаў ў беларускі пантэон герояў сярод ваенных дзеячаў першай паловы XX ст. прадстаўлена не так і шмат. Асобнымі прадстаўнікамі беларускай апазіцыі, гісторыкамі, публіцыстамі з «Інстытута беларускай гісторыі і культуры», «Беларускай Нацыянальнай Памяці ў Варшаве», блогерамі інтэрнэт-сайтаў («Хартыя'97», «Партызан», «*Aljans.by*» і некаторых іншых) у якасці такіх нацыянальных герояў былі заяўлены ўрадженцы Беларусі, былыя генералы польскага войска Л. Жэлігоўскі і С. Булак-Балаховіч. Пра апошняга тэлекампанія «Белсат» ў 2009 г. зняла дакументальны фільм «Генерал няскончанай вайны» (рэж. С. Ісакаў, сцэнарыст У. Халіп), дзе ён прадстаўлены як станоўчы герой ў найноўшай беларускай гісторыі.

Галоўным аргументам за тое, каб генерал С. Булак-Балаховіч быў ўключаны ў нацыянальны пантэон герояў Беларусі, явілася тое, што гэты чалавек ў свой час актыўна змагаўся з бальшавіцкай Расіяй на тэрыторыі Беларусі. На думку аднаго з лідэраў «Маладога фронту» А. Цянюта імёны такіх герояў, як С. Булак-Балаховіч, ваяваўшых супраць усходняга агрэсара ў 1919—1920 гг., у сённяшніх ўмовах, калі «Расея ізноў праводзіць захопніцкую палітыку, сталі вельмі актуальнымі» [5]. Такім чынам, постаць генерала С. Булак-Балаховіча, для многіх сучасных радыкальных прыхільнікаў незалежнасці Беларусі атаесамляецца са збройным змаганнем за незалежную Беларусь супраць расійскай (бальшавіцкай) агрэсіі.

Тое, што ён ваяваў супраць бальшавікоў, ніхто не аспрэчвае. Але пад чыімі сцягамі і ў імя чаго змагаўся гэты чалавек — тут трэба разабрацца. Аددанасць генерала С. Булак-Балаховіча беларускай нацыянальнай ідэі выклікае ў многіх даследчыкаў вялікія сумненні. Нэгатыўнае ўспрыняцце яго асобы сярод дзеячоў Беларускай Народнай Рэспублікі тлумачыцца не ў апошнюю чаргу ўчынкамі і асабістымі рысамі характару гэтай асобы. Паводле ўспамінаў яго сучаснікаў, генерал вызначаўся неўраўнаважанасцю, нястрыманасцю ў выказваннях і празмернаю амбіцыйнасцю.

Але ўвосень 1919 г. лідары беларускага руху звязвалі з генералам вялікія надзеі. Бліскучы баявы камандзір, які вызнаваў левыя палітычныя погляды і ў той жа час выдатна праявіў сябе ў баях супраць бальшавікоў у складзе арміі генерала Юдзеніча, даваў папярэднюю згоду перайсці пад кіраўніцтва Беларускай ваенна-дыпламатычнай місіі ў Латвіі і Эстоніі і ваяваць на баку БНР. Беларускія незалежнікі тады спадзяваліся на тое, што збройныя фармаванні С. Булак-Балаховіча складуць аснову беларускага нацыянальнага войска.

Але ў прыхільнікаў БНР не было ні рэальнай улады ў самой Беларусі, ні сур'ёзнай міжнароднай падтрымкі з боку сусветных дзяржаў, ні патрэбных фінансавых сродкаў дзеля таго, каб здзейсніць перадыслакацыю балахоўскіх вайсковых аддзелаў у Беларусь і забяспечыць іх усім неабходным.

Сутнасць палітычных рэалій генерал хутка ўцяміў і паспеў дамовіцца з вайсковым кіраўніцтвам Польшчы, каб у лютым 1920 г. перадыслацыраваць свае аддзелы ў раён Брэста. Там ён пачаў ваяваць супраць бальшавікоў пад польскім бел-чырвоным штандарам.

Новыя крыніцы пацвярджаюць ранейшую версію аб тым, што вайсковая акцыя С. Булак-Балаховіча на поўдні Беларусі ў кастрычніку 1920 г. планавалася раўналежна з «бунтамі» і віленскім паходам дывізіі генерала Л. Жэлігоўскага [6]. Гэта была апошняя спроба начальніка Польскай дзяржавы ажыццявіць сваю «фэдэралісцкую канцэпцыю» і стварыць буферныя квазіаўтаномныя ўтварэнні з літоўскіх і беларускіх тэрыторый на мяжы з Савецкай Расіяй.

Палітычна С. Булак-Балаховіч падпарадкоўваўся яшчэ і Рускаму палітычнаму камітэту (РПК) ў Варшаве. Расійская антыбальшавіцкая эміграцыя, што атабарылася ў 1920 г. у Польшчы, ставіла перад генералам задачы «заваявання Беларусі і паход на Москву» [6]. Рашэнні і дзеянні створанага беларускімі паланафіламі ў кастрычніку 1920 г. Беларускага палітычнага камітэта, ўспрымаліся палякамі і прыхільнікамі Б. Савінкава ў якасці палітычнай завеснай дэкарацыі.

Начальнік тылавога забеспячэння балахоўцаў генерал П. Алейнікаў у сваіх успамінах так тлумачыў палітычную раскладку па беларускаму пытанню напярэдадні і падчас Палескага паходу: «Пытан-

не аб незалежнасці Беларусі было альфай і амегай нашага прадпрыемства і было вельмі складаным і забытаным. Незалежная Беларусь патрэбна была Польшчы, дзе яна разлічвала мець свой пераважны ўплыў; незалежная Беларусь патрэбна была Б. Савінкаву, як база для аперацый супраць Савецкай Расіі... Аб шчырасці ўзаемаадносін з Польшчай, намі і Беларускім палітычным камітэтам казаць не прыходзіцца. Кожны бок хітрыў, маючы свае мэты, і толькі вонкава стваралася карціна поўнай згоды. 7 лістапада 1920 г у Тураве была абвешчана незалежнасць Беларусі,.. але ўсё беларускае пытанне насіла выразны тэатральны характар. Б. Савінкаў, на фуршэце з нагоды абвяшчэння "беларускай незалежнасці", з вялікай іроніяй заўважыў: "Вялікі гістарычны акт адбыўся!". Але абстаноўка хутка змянілася на карысць бальшавікоў. Былі пакінуты Мазыр і Калінкавічы. Ледзь сфармаваны часовы беларускі ўрад, апублікаваўшы дэкларацыю аб незалежнасці, спешна вярнуўся ў Польшчу. Так мала вось пражыла Беларуская Рэспубліка» [7, арк. 51—53].

У свядомасць яўрэйскага насельніцтва Беларусі генерал С. Булак-Балаховіч увайшоў найперш як пагромшчык. Пагромы, што чынілі балахоўцы, узнікалі стыхійна ва ўмовах адсутнасці належнай вайскавай дысцыпліны ў арміі генерала. З архіўных дакументаў вядомыя выпадкі, калі сам С. Балаховіч публічна судзіў і расстрэльваў пагромшчыкаў. Але гэтыя меры не спынілі гвалту і анархіі. Тутэй-

шыя яўрэі ўспрымаліся большасцю балахоўскіх «сынкоў» як прыхільнікі ці спачувальнікі балышавікоў. Згадкі некаторых аўтараў аб тым, што ў складзе збройных фармаванняў С. Булак-Балаховіча быў арганізаваны «габрэйскі швадрон» на чале з паручнікам Цэтліным, абвяргаецца архіўнымі крыніцамі.

Удзельнік Палескага паходу, генерал М. Яраслаўцаў адзначаў пазней у сваіх успамінах, што сістэматычныя пагромы разбэшчвалі балахоўскую армію і ператваралі яе ў банду рабаўнікоў. «Булак-Балаховіч, — пісаў ён у 1932 г., — быў ліхім, таленавітым камандзірам, якога вельмі шанавалі ягоныя сынкі-партызаны, але справіцца са сваім свавольным асяроддзем ён быў не ў сілах і яно яму стварала дурную славу» [6]. Пра гісторыю стварэння яўрэйскага эскадрону распавядае іншы паплечнік С. Булак-Балаховіча, генерал П. Алейнікаў: «20 кастрычніка (1920 г. — У. Л.) у Пінску пры штабе 2-й стралковай дывізіі стала фарміравацца яўрэйская дружына, камандзірам якой быў прызначаны мясцовы яўрэй, атрымаўшы пры Керанскім чын прапаршчыка, нейкі Цэйтлін. Фарміраванне дружыны пераследвала выключна палітычныя мэты; трэба было паказаць, што паход выклікае спачуванне у яўрэяў да войска Балаховіча... У Пінску запісалася больш за 50 чалавек яўрэйскай моладзі; іх часта можна было бачыць на чыгуначнай станцыі Пінск, на разгрузцы і пагрузцы ваеннай маёмасці,

але вайсковых страявых заняткаў яны адмыслова пазбягалі. Цэйтлін ў форме прапаршчыка царскай арміі цэлымі днямі насіўся па ўсіх установах і штабах нашае арміі — у афіцэрскай фуражцы з белым аколышам і гусіным пяром, уваткнутым у кукарду. Калі войска была вымушана пакінуць (падпарадкаваную польскім вайскам. — У. Л.) тэрыторыю, то ніхто з мясцовых яўрэяў у паход не выступіў. Прапаршчык Цэйтлін на маё пытанне: "А як жа з дружнай?" — безнадзейна адказаў: "Якая там дружина! Нічога з гэтага не атрымаецца"». Пазней Цэйтлін у размове з яўрэем, агентам польскае дэфінзівы, неасцярожна выказаўся, што «ўжо Урангель пабіты, наша сволач таксама бяжыць, і я буду па-вар'яцку шчаслівы, калі мы будзем страляць ім у спіну» [7, арк. 16—18].

Увогуле ўзнёскае шмат калізій адносна пытання, да якой нацыянальнасці насамрэч прыпісваў сябе С. Булак-Балаховіч. Д. Меражкоўскаму і З. Гіпіус ён даказваў, што з'яўляецца рускім патрыётам і шчырым прыхільнікам Расіі. Пілсудскаму і польскаму камандаванню кляўся ў адданасці Польскай дзяржаве, перад шэфам Беларускай вайскова-дыпламатычнай місіі ў Латвіі і Эстоніі К. Езавітавым шчыраваў, што з'яўляецца ўроджаным беларусам. Са слоў Б. Савінкава Ю. Пілсудзкі накіраваў нацыянальнай прыналежнасці Булак-Балаховіча нават кінуў такі жарт: «Так, бандыт, але не толькі бандыт, а яшчэ чалавек, які сёння рускі, заўтра паляк, паслязаўтра беларус, а яшчэ праз дзень — негр» [8, с. 14].

Нягледзячы на асобныя галасы ў абарону генерала (П. Алексюка, А. Паўлюкевіча і Л. Дубейкаўскага) Беларуская нацыянальная палітычная нарада, што адбылася ў чэшскай Празе ў верасні 1921 г. у сваіх рэзалюцыях «Аб чыннасці Балаховіча», «Аб чыннасці Савінкава», і «Проціў яўрэйскіх пагромаў» асудзіла вайсковую аперацыю на Палессі 1920 г. і яе арганізатараў [8]. Міністр па яўрэйскіх справах ва Ўрадзе БНР С. Жытлоўскі нават запатрабаваў арганізаваць публічны грамадскі суд над генералам С. Булак-Балаховічам [8].

Прадстаўленыя намі факты і аргументы, якія даюць уяўленне пра асобу «генерала няскончанай вайны», мяркую, будуць улічаны пры вырашэнні пытання: ці варты Станіслаў Булак-Балаховіч у аднясенне яго ў Пантэон нацыянальнай славы Беларусі.

Напрыканцы хацелася падзяліцца агульнымі думкамі адносна пытання па фармаванню нацыянальнай камемарацыі Беларусі. Трэба прызнаць, што ў пытанні фарміравання гістарычнай памяці на афіцыйным узроўні ў Беларусі дагэтуль адсутнічае цэласная стратэгія і паслядоўнасць. За 25 гадоў незалежнасці так і не былі створаны новыя, адпаведныя сучаснай сітуацыі, механізмы правядзення эфектыўнай палітыкі памяці. У краіне адсутнічае эфектыўная інфармацыйная інфраструктура, з дапамогай якой можна было б здзяйсняць эфектыўную гістарычную палітыку Беларусі. І на сёння набор знакаў і сімвалічных персанажаў у гісторыі Беларусі вельмі бедны і

выпадковы. Адсутнічае гадавы цыкл (каляндар) камемарацыі. Трэба працягнуць перайменаванне вуліц пасля грамадскага абмеркавання, па рашэнні органаў гарадскога самакіравання. У нас дзясяткі вуліц не толькіносяць імёны адкрытых праціўнікаў незалежнасці Беларусі, але і проста не маюць ніякай сэнсавай нагрузкі. Нонсэнс, але з усёй постсавецкай прасторы толькі ў Мінску працягвае існаваць вуліца, названая ў гонар польскага сталініста Б. Берута. Трэба больш актыўна праводзіць палітыку «адкрытых архіваў» і настаў час стварэння Інстытута нацыянальнай памяці Беларусі.

У аснову нацыянальнай камемарацыі павінны ўвайсці наступныя прынцыпы: прызнанне грамадствам і дзяржавай чалавечага жыцця як галоўнай каштоўнасці; шанаванне і абарона ўсімі слямі і сегментамі грамадства здабыткаў нацыянальнага суверэнітэту; уменне дамагацца поспеху за кошт працяглай канструктыўнай працы; адлюстраванне і прапаганда індывідуальных гісторый поспеху, дасягненне кансэнсусу паміж рознымі сегментамі грамадства і кіруючай элітай, стаўка на дыялогу грамадскіх сіл, а не на гвалт, дэлегітымацыя дэструктыўных ідэалогій, што разбураюць агульнанацыянальны кансэнсус.

Неабходна таксама ўлічваць найноўшыя тэндэнцыі распаўсюджвання інфармацыі — узроставыя і сацыяльныя асаблівасці ўспрымання інфармацыйных патокаў (напрыклад, моладзь

сёння чытае істотна менш і інакш, чым больш сталае пакаленне; гэта патрабуе рабіць акцэнт на візуальныя формы падачы інфармацыі і выкарыстоўваць пры гэтым сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі). Неабходна запусціць спецыяльны гістарычны тэлеканал ці хаця б спецыяльную штотыднёвую перадачу па гістарычнай тэматыцы (напрыклад, «Наша спадчына», якую павінен весці дасведчаны вядучы з прафесійным гістарычным адукацыяй). Трэба найхутчэй асвоіць фармат гісторыка-дакументальных фільмаў (па прыкладу Бі-Бі-Сі), каб актыўна прапагандаваць здабыткі нацыянальнай гісторыі. І ўвогуле патрэбна шырокая і адкрытая грамадская дыскусія па пытаннях гістарычнага асветніцтва.

Літаратура

1. Эткінд, А. Кривое горе: Память о непогребенных / А. Эткінд. — Москва, 2016. — 328 с.
2. Миллер, А. Политика памяти в посткоммунистической Европе и ее воздействие на европейскую культуру памяти / А. Миллер [Электронны рэсурс] // Гефтер. — 29.04.2106. — Рэжым доступу: <<http://gefter.ru/archive/18391>>. — Дата доступу: 21.09.2016.
3. Петрановская, Л. В. Непережитая война, или 70 лет борьбы народа с одной травмой / Л. В. Петрановская [Электронны рэсурс] // Фома. — 2011. — № 6 (98). — Рэжым доступу: <<http://foma.ru/neperezhitaya-voyna-ili-70-let-borbyi-naroda-s-odnoy-travmoy.html>>. — Дата доступу: 21.09.2016.
4. Михал Дворчик: Развитие польско-украинских отношений вызывает у меня оптимизм [Электронны рэсурс] // Хартия'97. — 16.09.2016. — Рэжым доступу: <<https://charter97.org/ru/news/2016/9/16/222868/>>. — Дата доступу: 16.09.2016.

5. Малады Фронт тлумачыць, каго лічыць героямі [Электронны рэсурс] // Радыё Свабода. — 28.03.2014. — Рэжым доступу: <<http://www.svaboda.org/a/25312763.html>>. — Дата доступу: 28.03.2014.

6. Ярославцев, М. В. (архимандрит Митрофан). Русские формирования в Польше в 1920 г. Поход на Мозырь и интернирование. Воспоминания / М. В. Ярославцев // Государственный архив Российской Федерации. — Ф. 5881 «Коллекция материалов по истории эмиграции». — Воп. 1. — Спр. 152. — Арк. 1—37.

7. Олейников, П. И. Два месяца в армии Булак-Балаховича. Воспоминания // Государственный архив Российской Федерации. — Ф. 5881 «Коллекция материалов по истории эмиграции». — Воп. 2. — Спр. 545. — Арк. 1—107.

8. Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакумэнтах і ўспамінах / Ул. Ляхоўскі, Ул. Міхнюк, А. Гесь. — 2-е выд., дапрац. — Мінск: 2006.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ БЕЛАРУСИ И ПОЛЬШИ

*Серебряков В. О., Институт пограничной
службы Республики Беларусь*

Экономика Беларуси имеет открытый и экспортоориентированный характер. Приоритетным направлением является проведение многовекторной политики, направленной на динамическое развитие торгово-экономических отношений с различными государствами мира, расширение и диверсификация внешнеэкономических связей с региональными союзами и международными организациями, развитие экономической интеграции в рамках Евразийского экономического союза (ЕАЭС), а также с ближайшими странами.

В последние годы, невзирая на кризисные явления в мировой экономике, наметилась значимая активизация торгово-экономических отношений между Беларусью и Польшей. В настоящее время Польша является одним из ведущих экономических партнеров Беларуси в Европе. Объем инвестиций в белорусскую экономику из Польши значительно увеличился. Республика Польша занимает 11-е место среди стран крупнейших инвесторов Беларуси.

Сегодня в Беларуси зарегистрировано более чем 550 предприятий с польским капиталом, 210 из них — совместные предприятия.

Одними из приоритетных направлений во внешней торговле Республики Беларусь с Республикой Польша являются:

- необходимость использования преимуществ мировых процессов глобализации и международного разделения труда для достижения целей внешнеэкономического развития государства. Создание совместных предприятий Беларуси и Польши, как на территории Беларуси, для дальнейшего продвижения готовой продукции в страны Евразийского экономического союза, так и на территории Польши для беспрепятственного продвижения продукции на рынки стран Европейского союза;

- выход Республики Беларусь на положительное сальдо внешней торговли товарами и услугами с Республикой Польша. В данном процессе необходимо увеличить качество выпускаемой белорусской продукции, уменьшить затраты на производство, сделать товар конкурентноспособным. Одним из путей выхода можно выделить разницу в ценах на энергоносители между странами;

- полноценное использование конкурентных преимуществ государства, в рамках интеграционных процессов ЕАЭС (привлечение иностранных инвесторов). Преимущества Беларуси очевидны. Страна находится в выгодном географическом положении для осуществления торговых операций с Западом, по отношению к нашим партнерам по ЕАЭС;

— создание здоровой конкуренции в сфере торговли товарами и услугами, а также современных развитых институтов рынка. Необходимое увеличение торговых мест и площадей в Беларуси позволит создать здоровую, полноценную конкуренцию. В данном направлении работают некоторые польские компании например: *BigStar*, которая владеет сетью магазинов в различных городах нашей республики, а также холдинг *Black Red White*;

— формирование собственных фундаментальных научных школ мирового уровня, для выхода на лидирующие позиции по ряду отраслей и направлений. Положительным примером в Беларуси можно назвать Белорусский государственный университет, который вошел в первую тройку лучших ВУЗов стран СНГ и Ягеллонский университет в Кракове, занимающий лидирующую позицию среди польских университетов. Сотрудничество в области образования осуществляется на основе заключенных между Министерствами образования Беларуси и Польши в 2005 г. соглашений о сотрудничестве, а также Межправительственного соглашения о признании эквивалентности в высшем образовании, равенности ученых степеней и ступеней в области искусства. В последние годы активизировалась работа по укреплению прямых связей между учебными заведениями Беларуси и Польши. 33 ВУЗа Беларуси имеют 156 договоров о сотрудничестве с польскими высшими учебными заведениями, причем некоторые белорусские

высшие учебные заведения имеют по 10 и больше договоров. Развитие сотрудничества между учебными заведениями, в которых изучается белорусский язык, ведется на основании Программы «Белорусы в мире»;

- изменение отраслевой структуры промышленности, в основу которой положить высокотехнологичные и инновационные производства. В Беларуси активно работает Парк высоких технологий, ведется строительство Китайско-белорусского индустриального парка;

- создание современной инфраструктуры: высокоскоростных транспортных магистралей, развитой сети логистических систем, современных аэропортов мирового уровня. Привлечение польских инвесторов к улучшению инфраструктуры транспортной магистрали Минск—Брест, увеличение количества логистических центров на указанной трассе. Участие в тендерах белорусских строительных фирм по строительству, расширению и развитию польских автомобильных дорог;

- расширение и интеграция белорусской культуры в систему мировой культуры, обеспечение функционирования межкультурного диалога путем поддержки культурной деятельности белорусской диаспоры в Польше;

- создание и расширение конкурентоспособного экспорта культурных услуг, рекламы и презентации отечественных произведений искусства, исторического наследия. С целью рас-

смотрения актуальных вопросов по сохранению совместного культурного наследия создана Белорусско-Польская консультационная комиссия по вопросам историко-культурного наследия;

— увеличение товаропроводящих сетей за рубежом. На сегодняшний день в Польше функционирует 17 субъектов товаропроводящих сетей, представительств и дилеров белорусских предприятий.

Предполагается, что товарооборот между нашими странами должен в ближайшее время значительно увеличиться. Мы видим положительную тенденцию в данном направлении польских инвесторов, которые готовы активно вкладывать финансовые средства в белорусские предприятия, продвигать выпускаемую продукцию за пределы Беларуси.

ВЫБОР МЕЖДУ ПОЛЬШЕЙ И ЛИТВОЙ: ДИЛЕММА ФРАНЦУЗСКОЙ ДИПЛОМАТИИ 1918—1920 гг.

Слуцкая Л. В., Белорусский государственный университет

В изучении внешней политики Франции межвоенного периода в балтийском регионе до сих пор имеется немало пробелов. В большинстве работ отечественных и российских исследователей внешнеполитический вектор Франции этого периода рассматривается либо в отношении всех стран Прибалтики, либо непосредственно в связке с франко-польскими отношениями в данный период, которые включали в себя вопрос Вильнюсского края [1; 2]. Зарубежные исследователи уделяют больше внимания данной проблематике. Наиболее подробно вопросы французского влияния в Прибалтийских странах в межвоенный период освещены в работах литовского историка В. Букайте [3] и французского историка Ж. Геслена [4—7]. К сожалению, их труды не доступны широкому кругу отечественных исследователей.

Изучение политического курса великих держав в балтийском регионе в межвоенный период в свете современных международных событий приобретает особую актуальность, что связано с формированием новых вызовов безопасности в европейском регионе, демографически-

ми и миграционными проблемами, влиянием финансово-экономического кризиса на политическое и социально-экономическое положение восточноевропейских государств. Для понимания современной политической ситуации, сложившейся вокруг западных соседей Беларуси, необходимо вернуться в начало XX в. и проанализировать политику, которую проводили ведущие европейские державы в отношении молодых прибалтийских правительств. Важное значение в этой связи приобретает изучение внешнеполитического вектора Франции относительно Польши и Литвы.

«Балтийское направление» во внешней политике Франции появляется после Октябрьской революции 1917 г., которая способствовала целому ряду глубоких перемен в политическом положении Восточной Европы. Распад Российской империи и возникновение независимых государств — Польши, Литвы, Латвии, Эстонии, Финляндии — создали предпосылки к новой расстановке политических сил на международной арене и последующему переделу мира. После Первой мировой войны Франция, став сильнейшим государством континентальной Европы, попыталась объединить под своей эгидой ряд стран Средней и Восточной Европы, новые прибалтийские государства и взять реванш над своим давним врагом — Германией. Эта политика в наибольшей мере проявилась в действиях французской дипломатии в Польше и Литве.

После окончания Великой войны главным союзником Франции в континентальной Европе стала Польша, которую французское правительство рассматривало как своеобразный буфер между большевистской Россией и Германией. Во время Парижской мирной конференции 1918 г. Франция открыто поддержала польские притязания на литовские и белорусские территории. Более того, МИД Франции (Кэ д'Орсэ) был заинтересован в возрождении великой Польши в границах 1772 г., которая могла бы заменить бывшую союзницу — Россию — в этом регионе. Появление на Парижской мирной конференции делегации Литвы вызвало удивление и недоумение во французских дипломатических кругах. Ни одна политическая сила во Франции не поддерживала идею независимости Литвы. Несмотря на то, что французское правительство в 1918 г. формально одобрило принцип самоопределения народов, оно выступило против независимости Литвы: «все или почти все считали, что Литва была русской провинцией, а когда-то принадлежала Польше» [8, р. 144]. Кроме того, по словам французского историка Ж. Дютертра, «присутствие польских представителей из Вильнюса и Минска в составе польской делегации создавало ошибочное представление, что граница была уже установлена» [8, р. 144]. Участие литовской делегации в Версальской конференции в 1919 г. стало возможным только под давлением американского президента В. Вильсона, который

поддерживал идею независимости Литвы. Перед французской дипломатией встала непростая задача лавирования между интересами Польши и Литвы, поскольку обе страны были необходимы Франции для создания прибалтийской Антанты.

В этих условиях Кэ д'Орсэ предпринял попытку наладить отношения с Литовской республикой, для чего в марте 1919 г. в Каунас была направлена французская военная миссия во главе майором С. Ребулем. Миссия должна была активизировать экономическое и военно-политическое сотрудничество двух стран, минимизировать прогерманские настроения и нормализовать польско-литовские отношения. С учетом этих факторов генеральный штаб в секретной инструкции определял действия главы французской миссии в Литве следующим образом: «Из-за довольно деликатной политической ситуации, командующий Ребуль должен быть крайне осторожен в отношениях с гражданскими и военными властями. Предпочтительна тактика абсолютного подчинения до перемирия литовцев с правительством Берлина... Мы должны прилагать все усилия и поощрять добрую волю для того, чтобы стать в этой стране сильным центром сопротивления против немецкого влияния, с одной стороны и против большевизма, с другой. Вот цель, которую преследует здесь французское правительство и для достижения которой считает очень желательным литовско-польское сближение. Но это сближение сталкивается с се-

рьезными трудностями: обостренный национализм, который существует по отношению к Польше в Литве...» [9].

Французская военная миссия использовала не только традиционные дипломатические методы, но методы «мягкой силы», направленные на создание позитивного образа французского государства. Миссия целенаправленно проводила деятельность по распространению позитивной информации о Франции: показ французских фильмов, представление новейших тенденций во французской культуре, литературе и музыке, в литовских школах было увеличено преподавание уроков французского языка.

Командующий Ребуль в отчетах положительно оценивал деятельность миссии: «отношения с литовским правительством становятся все более сердечными», «наше влияние...усиливается», «почва готова для нас и для любого влияния, которое мы можем оказать (на армию, семьи солдат, общество и т. д.)». Но для того, чтобы закрепить это влияние, — отмечал Ребуль, — необходимо «добиться от поляков полного соблюдения линии демаркации» [10] и признать независимость Литвы хотя бы *de facto*, чего с нетерпением ждут литовские руководители [11—13]. Можно вполне согласиться с мнением Ж.Дютертра, что французские военные «лучше всех понимали Литву и на самом деле являлись ее преданными сторонниками» [8, р. 145] в отличие от своих соотечественников во Франции.

Следует отметить, что французская миссия имела преимущества по сравнению с другими иностранными миссиями, находившимися в Литве. Согласно условиям Версальского договора (ст. 99) основная часть территории Мемельланда (Клайпедский край), населенный этническими литовцами был отделен от Германии и передан под управление французской администрации до тех пор пока статус Литвы не будет признан *de jure*, что несомненно позволяло Франции расширить свое влияние в Литве.

Однако франко-литовские отношения осложнял спор между Литвой и Польшей по поводу принадлежности Вильнюсского края, и Франция вовсе не собиралось поддерживать Литву в этом конфликте, поскольку тайно оказывала значительную материальную и военную помощь Польше. В литовском общественном сознании все больше закреплялся негативный образ Французской республики, способствующий экспансионистским устремлениям Польши: «народ знает и видит только всякого рода выгоды, сделанные Польше Францией...». Глава французской миссии Ребуль также обращал внимание французских дипломатов на то, что «против нас (французов. — Л. С.) есть небольшая часть, раздраженная тем, что Франция не признает независимость Литвы, тогда как она все делает для Польши» [9] и настаивал на немедленном признании хотя бы *de facto*. Один из французских дипломатов в отчете о польско-литовских

взаимоотношениях отмечал: «Когда (литовцы. — Л. С.) спрашивают в Варшаве: зачем эти походы, зачем война? Окружение национал-демократа Дмовского отвечает: «Франция, Париж приказывает» [14].

Франция все-таки 11 мая 1920 г. признала Литву *de facto*, но на фоне интриг французской дипломатии относительно проблемы Вильнюсского края, это признание было встречено литовцами достаточно равнодушно. Цели Литвы шли вразрез с французскими интересами. Литовское правительство хотело не просто наладить экономические и военно-политические связи, но также добиться от Франции признания независимости своего государства *de jure* и рассчитывать на поддержку в конфликте с Польшей.

В свою очередь, двусмысленная позиция Франции и конфликт с Польшей побуждали Литву искать сближения с Советской Россией, которая признавала Вильнюсский край за Литовской республикой. В результате 12 июля 1920 г. Советская Россия и Литва подписали так называемый. Московский договор, в соответствии с которым территории с городами Гродно, Ошмяны, Лида, Постава, Сморгонь, Браслав, Щучин, а также Вильнюсский край с Вильнюсом были признаны частью Литвы.

Однако, захват Вильнюса в октябре 1920 г. польским генералом Желиговским, который опирался на поддержку Франции, привел к тому, что меж-

ду Литвой и Польшей было объявлено состояние войны. В этих условиях Кэ д'Орсэ сделал ставку на Польшу и благодаря его настойчивой поддержке Совет Лиги наций решил вильнюсский вопрос в пользу Польши. Кроме того, Франция не спешила признавать Литву *de jure*, так как в этом случае Клайпедский край переходил под контроль литовского правительства.

Пытаясь восстановить доверие к своей стране, 22 декабря 1922 г. Франция признала Литву *de jure*, но даже невзирая на это, она не спешила передавать Мемель и вынуждала Литву присоединиться к Польше, против чего выступали как немцы края и Германия, так и литовцы. Кроме того, Кэ д'Орсэ вело секретные переговоры с Польшей, планируя передать полякам Мемельский край. Результатом дипломатической игры Франции стало восстание в Мемеле 10 января 1923 г., инспирированное литовскими властями. Только в феврале 1923 г., благодаря совместным франко-британским действиям, удалось заставить Литву принять ультиматум, в соответствии с которым Совет послов Антанты принял решение передать Мемельский край Литве. На неофициальном уровне подчеркивалось, что передача Мемеля Литве является своего рода компенсацией за потерю Вильнюсского края.

Таким образом, Франция так и не смогла добиться ни создания сильной Польши, которая бы играла роль ее основного союзника в Восточной Европе, ни так называемого Прибалтийского

блока. Ни одна из целей, поставленных Генеральным штабом перед французской военной миссией в Литве, так и не была достигнута. Польско-литовские территориальные противоречия не позволили реализовать планы французской дипломатии. Выбор Кэ д'Орсэ, сделанный в пользу Польши таил в себе зародыши новых конфликтов не только в балтийском регионе, но и в отношениях между ведущими европейскими державами. Интриги французской дипломатии не только не позволили минимизировать пангерманские настроения, но и способствовали усилению советской дипломатии в этом регионе.

Литература

1. Манкевич, М. А. Вильнюсский вопрос в международных отношениях: историография проблемы / М. А. Манкевич // Балтийский регион. — 2012. — № 2. — С. 19—31.
2. Манкевич, М. А. Лига Наций и проект плебисцита в Вильнюсском крае (1920—1921 годы) / М. А. Манкевич // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Сер. Гуманитарные и общественные науки. — 2011. — Вып. 12. — С. 58—63.
3. Bukaitė, V. Lietuvos politinių ir diplomatinių santykių su Prancūzija užmezgimas (1918—1920): nepasitikėjimo mainai / V. Bukaitė // Lietuvos istorijos studijos. — T. 27. — Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011. — P. 61—80.
4. Gueslin, J. Que faire au «Mémelland» après Versailles? La France entre nationalisme lituanien, particularisme allemand et Realpolitik (1920—1924) / J. Gueslin // Revue d'Allemagne et des pays de langue allemande. — 2009. — V. 41. — P. 59—74.
5. Gueslin, J. Sécurité baltique et sécurité européenne: une synthèse problématique? / J. Gueslin // Sécurité et coopération

militaire en Europe, 1919–1955. — Paris: L'Harmattan, 2004. — P. 128–137

6. Gueslin, J. La France et les Pays Baltes de 1918 à 1923. Mémoire de Maîtrise sous la direction de M. R. Frank / J. Gueslin. — Paris: Université de Paris I-PanthéonSorbonne, 1996. — 202 p.

7. Gueslin J. Le miroir de l'Histoire. Pourquoi la Lituanie a choisi la Francophonie? / J. Gueslin // Le courrier des Pays de l'Est. — 2001. — N 1011. — P. 42.

8. Dutertre, G. Les Français dans l'histoire de la Lituanie (1009–2009) / G. Dutertre. — Paris, 2009.

9. Service historique de la Défense / Département de l'Armée de Terre (далее — SHD/DAT). Fonds 17. Mission militaire française dans les pays baltes. Dossier 578. Correspondence avec Lituanie et la Finlandie. Instruction pour le Chef de la Mission Française Lituanie.

10. SHD/DAT. Fonds 17. Mission militaire française dans les pays baltes. Dossier 578. Correspondence avec Lituanie et la Finlandie. 25-ème rapport hebdomadaire. Relations entre France et Lituanie. 11.09.1919.

11. SHD/DAT. Fonds 17. Mission militaire française dans les pays baltes. Dossier 578. Correspondence avec Lituanie et la Finlandie. 42-ème rapport hebdomadaire. Relations entre France et Lituanie. 08.01.1920.

12. SHD/DAT. Fonds 17. Mission militaire française dans les pays baltes. Dossier 578. Correspondence avec Lituanie et la Finlandie. 47-ème rapport hebdomadaire. Relations entre France et Lituanie. 18.02.1920.

13. SHD/DAT. Fonds 17. Mission militaire française dans les pays baltes. Dossier 578. Correspondence avec Lituanie et la Finlandie. 49-ème rapport hebdomadaire. Relations entre France et Lituanie. 03.03.1920

14. Archives du Ministère français des Affaires étrangères (AMAE). Série: Europe 1918–1940. Code 99 CPCOM. Lituanie. Vol. 14. P. 3.

БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКІЯ АДНОСІНЫ НА ШЛЯХУ ДА ПАЦЯПЛЕННЯ

Снапкойскі У. Е., Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

У 2012 г. беларуска-польскія адносіны, пагаршэнне якіх пачалося с лютага 2010 г., г. зн. на 10 месяцаў раней падзей, выкліканых вынікамі прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі, дасягнулі свайго дна. Кульмінацыйнай напружанасці сталіся падзеі, звязаныя з увядзеннем ЕС 27 лютага 2012 г. эканамічных санкцый супраць прадстаўнікоў беларускага бізнесу. У адказ беларускія ўлады рэкамендавалі главе Прадстаўніцтва ЕС у Беларусі М. Мора і паслу Польшчы ў Беларусі Л. Шарэпку «выехаць у свае сталіцы для кансультацый, каб давесці свайму кіраўніцтву цвёрдую пазіцыю беларускага боку аб непрымальнасці даўлення і санкцый» [5; 10]. Гэта справакавала дыпламатычны канфлікт паміж Мінскам і Еўрапейскім саюзам, які ўдалося залагодзіць праз два месяцы [гл. на тэму пагаршэння адносін паміж Беларуссю і ЕС у 2010—2012 гг. нашы артыкулы: 9; 13; 14].

Выбар Польшчы як ахвярнага казла сярод усіх краін — членаў ЕС быў не выпадковы. Мінск бачыў у ёй лідара групы краін — членаў ЕС, якія імкнуліся ўзмацніць санкцыі супраць беларускіх улад і тым самым перашкодзіць ім выйсці з міжнароднай ізаляцыі зручным спосабам — без палітычных рэ-

форм. Сваёй асаблівай актыўнасцю і заангажаванасцю ў палітыцы ўвядзення санкцый супраць афіцыйнага Мінску Польшча яшчэ больш умацавала свой вобраз галоўнага ворага Беларусі, які стаіць на шляху аднаўлення дыялогу з ЕС. З другога боку, Беларусь была для Варшавы складаным суседам, з якім хоць і трэба было падтрымліваць адносіны, але толькі на нізкім ці крыху вышэйшым (міністэрскім) узроўні [6, с. 102—107]. Гэта польская палітыка, што атрымала з канца 1990-х гг. назву «крытычнага дыялогу», працягвалася і ў пачатку XXI ст., хаця ўжо шэраг польскіх даследчыкаў сталі ацэніваць яе як неэфектыўную [11, с. 69—71; 12, с. 307—313, 342].

У 2013 г. нягледзячы на замарожаныя палітычныя адносіны і накладзеныя ЕС санкцыі абедзве дзяржавы развівалі гандаль, рэгіянальнае супрацоўніцтва і прыгранічны абмен. У адрозненні ад двух папярэдніх гадоў беларускія ўлады не ставіліся да Польшчы як да галоўнага ворага Беларусі і аслабілі антыпольскую рыторыку. У палітычнай сферы спрэчнымі заставаліся пытанні выдачы візаў, Карты паляка і колькасці польскага дыпламатычнага корпусу. Польская дыпламатыя шукала спосабаў ажывіць адносіны з Беларуссю, так і больш шырэйшыя адносіны па лініі Брусель—Мінск. Варшава прапанавала ініцыятыву «Дыялог аб мадэрнізацыі», накіраваную на правядзенне рэформ, аднак Мінск

фактычна праігнараваў яе. Аб спадзе напружанасці сведчыла і тое, што ў Польшчы беларускія справы адышлі на задні план [2, с. 106—110].

2014 год, паводле польскай даследчыцы Г. М. Дынер, не прынёс пераменаў у беларуска-польскія адносіны, і гэты год яна характарызуе як «час тэхнічных кантактаў». У параўнанні з папярэднімі гадамі двухбаковыя кантакты сталі больш інтэнсіўнымі на тэхнічным узроўні, які ўключаў пытанні эканамічнага супрацоўніцтва і гісторыка-культурнага дыялога. Упершыню за шмат гадоў удалося пазбегнуць напружанасці [3, с. 92]. Праўда, з пазіцый сённяшняга дня нельга не заўважыць, што менавіта гэты год стаў пераломным у развіцці двухбаковых адносін, якія павярнуліся ў бок паляпшэння.

Змяненні ў палітыцы Захаду, у тым ліку ЕС адносна Беларусі былі звязаны перш за ўсё з падзеямі на Украіне і ролю Мінска як пасрэдніка і прымірцеля ў канфлікце паміж Расіяй і Украінай. Сярод значнай часткі краін — членаў ЕС і ўсяго міжнароднага супольніцтва Беларусь атрымала вобраз стабільнай і гатовай да супрацоўніцтва краіны. На гэта працавалі вераснёўскія 2014 г. пагадненні ў Мінску аб спыненні агню ў Данбасе і мінская сусрэча нармадскай чацвёркі (лідараў Украіны, Расіі, Германіі і Францыі) у лютым 2015 г. Украінскія падзеі былі найважнейшай тэмай візітаў беларускага міністра замежных спраў У. Макея ў Варшаву (у 2014 і 2015 гг.).

У палітычнай сферы аднак не вырашанымі заставаліся справы дзейнасці Саюза палякаў на Беларусі і павелічэння колькасці польскіх консулаў. Беларускі бок адмовіўся ўвесці ў дзеянне пагадненне аб малым прыгранічным руху 2010 г., паколькі абгрунтавана апасаўся павелічэння вывазу грашовых сродкаў з заходніх абласцей (Брэскай і Гродзенскай) з прычыны значнай колькасці выездаў беларусаў у Польшчу за пакупкамі. Для Варшавы важным прыярытэтам дыпламатычнай актыўнасці стаў гістарычны і культурны дыялог. Польская дыпламатыя вылучыла ідэю стварэння польска-беларускай групы па гістарычных пытаннях, якую падтрымаў беларускі бок. (У 2012—2015 гг. польскі бок арганізаваў некалькі паездак беларускай групы гісторыкаў у Польшчу і правядзенне навуковых канферэнцый у Польшчы і Беларусі. Удзельнікам гэтых мерапрыемстваў быў і аўтар дадзенага артыкулу. У 2013—2014 гг. рэалізаваны першы сумесны навуковы праект беларускіх і польскіх гісторыкаў і архівістаў «Польшча—Беларусь. Агульная гістарычная спадчына. Даведнік па архіўных матэрыялах 1918—1939 гг.» Яго фінансаванне ажыццёўлена Дэпартаментам публічнай і культурнай дыпламатыі МЗС Польшчы.) Першае пасяджэнне групы адбылося ў Мінску ў ліпені 2015 г. Польшча таксама выступала актыўным адвакатам Мінска ў справе візавай лібералізацыі з ЕС і далучэння Беларусі да Сусветнай гандлёвай арганізацыі.

У галіне эканамічных і гуманітарных кантактаў адбылося павелічэнне колькасці двухбаковых сустрэч і форумў. У 2014 г. у Брэсце прайшоў XVIII Беларуска-польскі эканамічны форум «Добрасуседства 2014», а ў Варшаве — III пасяджэнне Сумеснай польска-беларускай камісіі па эканамічнаму супрацоўніцтву з удзелам віцэ-прэм’ераў. Пасля доўгіх перапынкаў узнавілі дзейнасць розныя групы і форумы дзелавога супрацоўніцтва: пасля 12-гадовага перапынку — форум гарадоў-пабрацімаў Беларусі і Польшчы, пасля 5-гадовага перапынку — беларуска-польская рабочая група па справах гандлю і інвестыцый. Развіццё эканамічных адносін адбывалася ў рэчышчы змагання супраць санкцый. Расійскае эмбарга на еўрапейскія прадукты харчавання стварыла шмат праблем для гандлёвых адносін Беларусі з ЕС, у тым ліку з Польшчай. Беларусь была вымушана абмежаваць імпорт прадуктаў з Польшчы, што стала адной з прычын невялікага сніжэння гандлёвага тавараабарота ў 2014 г. у параўнанні з 2013 г. (2363 млн дол. ЗША супраць 2377 млн дол. ЗША) [3].

Палітычны чыннік у выглядзе санкцый ЕС супраць Расіі і расійскія контсанкцыі з выглядзе эмбарга на прадукты харчавання, вырабленыя ў ЕС, як і эканамічны ў выглядзе падзення цэнаў на нафту і газ (што складалі выдучыя пазіцыі ў беларускім экспарце ў Польшчу), абумовілі сніжэнне тавараабароту ў 2015 г. Ён склаў 1,9 млрд дол.,

скараціўшыся на 23 % у параўнанні з папярэднім годам. Беларускі экспарт у Польшчу склаў 767 млн дол. (90 % ад папярэдняга года), імпорт — 1,3 млрд дол (70 %). Адмоўнае сальда скарацілася больш чым у 2 разы і склала 315 млн дол. У студзені—жніўні 2016 г. аб'ём беларуска-польскага тавараабароту дасягнуў 1381 млн дол. супраць 1249 млн дол. за гэты ж перыяд мінулага года (тэмп росту — 110 %). Аб'ём беларускага экспарта ў Польшчу склаў 584 млн дол. (114 %), імпорта з Польшчы — 796 млн дол. (108 %). Адмоўнае сальда захоўвалася (212 млн дол.) хаця крыху зменшылася ў параўнанні з гэтым жа перыядам 2014 г. [7].

Нягледзячы на прызнакі далікатнага пацяплення, што праявіліся ў 2014—2015 гг., Варшава паранейшаму заставалася на прынцыповай пазіцыі ў тым, што вяртанне нармальных, суседскіх адносін не будзе магчымым, пакуль беларускія ўлады не вызваляць палітычных вязняў. Гэты доўгачаканы крок быў зроблены А. Лукашэнкам напярэдадні прэзідэнцкай кампаніі 2015 г., вызваліўшы ўсіх асоб, якіх ЕС лічыў палітычнымі зняволенымі.

Новымі палітычнымі фактарамі, якія несумненна аказалі ўплыў на агульны стан беларуска-польскіх адносін, трэба лічыць абранне прэзідэнтам Польшчы прадстаўніка партыі Права і справядлівасць А. Дуды, парламенцкія выбары ў Польшчы, прэзідэнцкую (2015 г.) і парламенцкую (2016 г.) кампаніі ў Беларусі. Усе гэтыя падзеі адбыліся ў 2015—2016 гг. Галоўнай

падзеяй для беларуска-польскіх адносін стала аднак прэзідэнцкая кампанія ў Беларусі і яе вынікі. Нягледзячы на іх прадказальнасць выбараў прэзідэнта, інтрыга прэзідэнцкай кампаніі заключалася ў тым, як беларускае грамадства і апазіцыя ўспрымуць вынікі галасавання, абнародаваныя Цэнтральнай выбарчай камісіяй. Галоўным як для дзеючай улады, так і для міжнароднага супольніцтва аказалася тое, што выбары прайшлі ў спакойнай атмасферы і гэта было адзначана міжнароднымі назіральнікамі АБСЕ як пазітыўная тэндэнцыя. У кастрычніку 2015 г., калі прайшоў месяц пасля выбараў, ЕС прыпыніў на некалькі месяцаў санкцыі супраць беларускага прэзідэнта і шэрагу іншых афіцыйных асоб, а ў лютым 2016 г. гэтыя санкцыі былі знятыя, што адкрывала між іншым дарогу А. Лукашэнку ў сталіцы краін ЕС.

У цэлым 2015 г. можна лічыць годам, у якім дамінавалі кантакты на рэгіянальным узроўні, эканамічнае супрацоўніцтва і гісторыка-культурны дыялог. Пацяпленне палітычных адносін пачалося пасля зняцця санкцый ЕС супраць беларускага прэзідэнта. Асноўнымі тэндэнцыямі ў развіцці беларуска-польскіх адносін у гэты год можна лічыць наступныя: паступальнае развіццё паміж польскімі і беларускімі рэгіёнамі сувязей і кантактаў, засяроджаных на эканамічным супрацоўніцтве, гістарычным і культурным дыялогу; адсутнасць прагрэсу ў двухбаковых адносінах, звязаных з дзейнасцю Саюза палякаў на Беларусі

альбо рэалізацыяй дамовы аб малым памежным руху; зніжэнне ўзроўню гандлёвых абаротаў паміж абедзвюма краінамі ў параўнанні з папярэднімі гадамі; павелічэнне шанцаў на пашырэнне двухбаковага супрацоўніцтва ў выніку паляпшэння адносінў паміж Еўрасаюзам і Беларуссю [4, с. 101].

У 2016 г. працягвалася далікатнае пацяпленне. У сакавіку ўпершыню за 8 год адбыўся візіт польскага міністра замежных спраў у Беларусь у двухбаковым фармаце. В. Вашчыкоўскі быў прыняты А. Лукашэнкам, правёў перагаворы з У. Макем, на якіх абмяркоўваліся двухбаковыя адносіны, адносіны Беларусі з ЕС, пытанні бяспекі ў рэгіёне, трансгранічнае і эканамічнае супрацоўніцтва. На сустрэчы з Вышчыкоўскім беларускі прэзідэнт адзначыў, што Беларусь гатова да самага цеснага супрацоўніцтва з Польшчай. У адказ было сказана, што новы польскі ўрад лічыць ненармальнай сітуацыю, калі на працягу доўгіх гадоў суседнія краіны не размаўлялі паміж сабой. Падчас перагавораў шмат увагі было нададзена эканамічнаму супрацоўніцтву, адзначаны вялікі патэнцыял ў рэалізацыі інтэграцыйных праектаў з улікам транзітнага становішча беларусі і Польшчы [1].

Цікава, што перад візітам у Мінск В. Вашчыкоўскі ў студзені 2016 г. крытычна ацаніў палітыку ЕС адносна Беларусі, адзначыўшы, што праграма «Усходняе партнёрства» пацярпела фіаска, паколькі не давала Беларусі, Украіне і іншым

краінам-удзельнікам перспектывы членства ў ЕС. Яна адводзіла гэтым краінам ролю буфернай зоны паміж Расіяй і ЕС, што выразна прадэманстравалі кіеўскі Майдан. Паводле польскага міністра, новы польскі ўрад адкінуў канцэпцыю «Усходняга партнёрства» як неправільную [8].

У цэлым у 2016 г. адбывалася актывізацыя беларуска-польскага дыялога. Аб гэтым у прыватнасці сведчылі візіты ў Беларусі міністраў замежных спраў, сельскай гаспадаркі, аховы прыроды, транспарта, марской гаспадаркі Польшчы, аднаўленне міжпарламенцкіх кантактаў, інтэнсіўная праца міжурадавых камісій і галіновых рабочых груп.

У апошні час (нейдзе з 2013 і асабліва з 2014 г.) у беларуска-польскіх узаемаадносінах пачала развівацца тэндэнцыя прызнання прыярытэтнасці рацыянальнага, прагматычнага падыходу, а не палітызацыі адносін. Гэта адпавядае беларускай палітыцы «эканамічнага прагматызму» [13]. Польскія палітыкі сталі праяўляць вялікую зацікаўленасць у пашырэнні дыялогу з афіцыйнымі структурамі ў Мінску. Актывізацыя палітычнага дыялогу дазволіла прыступіць да вырашэння некаторых праблем міждзяржаўных зносін, удасканаліць дагаворна-прававую базу двухбаковага супрацоўніцтва. Пэўнае паляпшэнне ўнутрыпалітычнага становішча ў Беларусі пасля прэзідэнцкіх і парламенцкіх выбараў, міралюбівая пазіцыя Мінска ва ўрэгуляванні ўкраінскага

крызісу яшчэ шырэй адчыняюць дзверы для вяртання беларуска-польскіх адносін у нармальнае русла.

Літаратура

1. Встреча с Министром иностранных дел Польши Витольдом Вашиковским [Электронный ресурс] // Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь. — 23.03.2016. — Режим доступа: <http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-s-ministrom-inostrannykh-del-polshi-vitoldom-vaschikovskim-13313/>. — Дата доступа: 21.09.2016.

2. Дынэр, А. М., Польшка-беларускія дачыненні: гандлюйма, а не ваюйма / А. Дынэр // Белорусский ежегодник 2013: сб. обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2013 г. / Белорус. ин-т стратегических исследований. — Вильнюс, 2014. — С. 106—110.

3. Дынэр, Г. М., Польшка-беларускія стасункі: час тэхнічных кантактаў / Г. Дынер // Белорусский ежегодник 2014: сб. обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2014 г. / Белорус. ин-т стратегических исследований. — Вильнюс, 2015. — С. 92—98.

4. Дынэр, Г. М., Супрацоўніцтва рэгіёнаў як рухавік двухбаковых стасункаў / Г. Дынер // Белорусский ежегодник 2015: сб. обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2015 г. / Белорус. ин-т стратегических исследований. — Вильнюс, 2016. — С. 101—108.

5. ЕС обнародовал черный список из 12 человек и 29 компаний [Электронный ресурс] // TUT.by: белорусский портал. — 25.03.2016. — Режим доступа: <<http://news.tut.by/politics/280743.html>>. — Дата доступа: 29. 03. 2012.

6. Клысінскі, К. Беларуска-польскія стасункі: год стагнацыі ў атмасферы варожасці / К. Клысінскі // Белорусский ежегодник 2012: сб. обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2012 г. / Белорус. ин-т стратегических исследований. — Вильнюс, 2013. — С. 102—107.

7. По приглашению польского коллеги Макей с официальным визитом едет в Варшаву [Электронный ресурс] // TUT.by: белорусский портал. — 08.10.2016. — Режим доступа: <<http://news.tut.by/politics/515167.html>>. — Дата доступа: 10.10.2016

8. Польша: Восточное партнерство закончилось катастрофой [Электронный ресурс] // Эксперт онлайн Режим доступа: <<http://expert.ru/2016/01/29/polsha/>>. — Дата доступа: 28.09.2016

9. Снапкоўскі, У. Е. Рэспубліка Беларусь — Еўрапейскі саюз: ад пацяплення да пагаршэння ўзаемаадносін (2010—2012 гг.) / У. Е. Снапкоўскі // Труды фак. междунар. отношений: науч. сб. — Вып. IV. — Минск: БГУ, 2013. — С. 32—38.

10. Страны ЕС отзывают своих послов из Беларуси [Электронный ресурс] // TUT.by: белорусский портал. — 28.02.2012. — Режим доступа: <<http://news.tut.by/politics/276600.html>>. — Дата доступа: 16.04.2012

11. Чахор, Р. Эволюция политики Польши в отношении Беларуси в 2000—2015 гг.: итоги пятнадцатилетия // Беларусь в современном мире: материалы XIV Междунар. науч. конф., посвященной 94-летию образования Белорус. гос. ун-та, 29 окт. 2015 г. — Минск: БГУ, 2016. — С. 69—71.

12. Fedorowicz, K. Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989—2010 / K. Fedorowicz. — Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2011. 343 s.

13. Snapkouski, U. E. Stosunki białorusko-polskie w początku XXI wieku: między pragmatyzmem gospodarczym a «krytycznym dialogiem» / U. E. Snapkouski // Problemy bezpieczeństwa Europy i Azji. — Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2016.

14. Snapkouski, W. Dwadzieścia lat niełatwych stosunków Republika Białoruś—Unia Europejska / W. Snapkouski // Rozważania nad polityką i bezpieczeństwem współczesnej Europy. Red. nauk.: M. Petrasiaś, S. Bębas, P. Kowalski. — Piotrków Trybunalski: Wyższa Szkoła Handlowa im. Króla Stefana Batorego w Piotrkowie Trybunalskim, 2014. — S. 137—159.

ПОЛЬША В ИСТОРИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКЕ БЕЛАРУСИ (XX — начало XXI вв.)

Тихомиров А. В., Белорусский государственный университет

Под исторической политикой понимается набор практик, с помощью которых находящиеся у власти политические силы утверждают определенные интерпретации исторических событий в качестве основы государственной политики.

В основу исторической политики ложится определенный исторический нарратива (постулат). Формирование соответствующего нарратива началось в период формирования белорусского национального самосознания (конец XIX — начало XX вв.). «Отцы» белорусского национализма стремились избавить белорусский народ от духовной «опеки» со стороны России и Польши. Соответственно, польское историко-культурное влияние и наследие они были склонны расценивать негативно, рассматривая его в контексте полонизации белорусской элиты и ее отрыва от народа. Во времена существования БССР (с 1920 г.) соответствующий дискурс сохранился, причем к прежним обвинениям в сознательном ополчании и окатоличивании белорусов было добавлено обвинение в эксплуатации польскими паннами белорусского трудового крестьянства.

В годы Второй мировой и «холодной» войн в основу советской исторической политики был положен постулат освобождения белорусов «брат-

ским русским народом» от «польского гнета». Соответственно, Речь Посполитая и межвоенная Польша первой половины XX в. рассматривались в качестве абсолютного воплощения зла, не сулившего белорусам ничего хорошего, кроме полной ассимиляции. При характеристике двух значимых событий в истории Беларуси — разделов Речи Посполитой в конце XVIII в. и включения Западной Беларуси в состав СССР и БССР в 1939 г. — белорусские советские историки (и власти) использовали термин «воссоединение». Определенная двойственность в формировании исторического нарратива Польши была обусловлена тем, что после завершения Второй мировой войны она вошла в советскую сферу влияния. Данное обстоятельство привело к тому, что из дискурса белорусской исторической науки были исключены некоторые спорные моменты в белорусско-польской истории (заключение Рижского мира в 1920—1921 гг., действия польской Армии Краевой на территории Беларуси в конце 1930-х — начале 1950-х гг.), а в основу оценок состояния белорусско-польских отношений после 1945 г. был положен тезис о полной беспроблемности.

На рубеже 1980-х — 1990-х гг. в обретения полной независимости белорусского государства белорусские историки стали обращаться к проблематике белорусско-польских отношений с новых позиций. Интерес проявлялся к различным проблемам (генезис и формы существования Речи Посполитой, генезис польского и белорусского нацио-

нального движения в начале XX в и в последующие годы, белорусско-польское взаимодействие в 1919—1939 гг., определение белорусско-польской границы в 1910-х — 1950-х гг., события 1939—1941 гг., действия Армии Краевой в Беларуси в годы Второй мировой войны и после ее завершения).

Первоначально исторический нарратив Польши в Республике Беларусь формировался под воздействием советского нарратива (за исключением оценок Речи Посполитой, изменение которых проходило динамичнее, нежели оценок межвоенной Польши первой половины XX в.). Более серьезные подвижки обозначились в 2000-х и 2010-х гг. В это время появились исследования, посвященные феномену польско-литовской «краевости» на белорусских землях (А. Смалянчук), участия белорусов в боях за независимость Польши в 1939—1945 гг. (Ю. Грибовский, И. Мельников). Более критическими стали оценки событий 1939 г., менее критическими — оценки деятельности Армии Краевой. Однако на позиции полной апологетики Польши белорусские историки не перешли, поскольку соответствующий дискурс автоматически приводил к отрицанию правомерности создания белорусской государственности и согласию на пересмотр западной границы Республики Беларусь.

Белорусские власти приняли исторический нарратив, предлагаемый белорусскими историками. Новые подходы были отражены в белорусской системе образования (в школьных курсах было существенно увеличено количество часов на изуче-

ние истории Речи Посполитой и Польши, оценки этих форм государственности стали более взвешенными в сравнении с советскими временами).

Более сдержанной в части оценки роли Польши была белорусская политика коммеморации. Белорусские власти не препятствовали увековечиванию памяти деятелей, занявших важные места в пантеоне польской культуры (Адам Мицкевич, Игнат Домейко, Михаил Огинский, Станислав Монюшко, Адам Киркор, Наполеон Орда), но из польских общественных и политических деятелей подобной чести за 25 лет существования Республики Беларусь удостоился лишь Тадеуш Костюшко. Само собой разумеется, что предложения об увековечивании памяти поляков, павших на белорусской земле во славу Польши, белорусскими властями игнорировались (нежелание менять соответствующую идейную установку сохраняется и в наши дни, несмотря на «оттепель» в белорусско-польских отношениях). Впрочем, белорусское руководство оставляло без внимания и призывы «пророссийской» части белорусского общества объявить 17 сентября (объявление СССР войны Польше в 1939 г.) праздничной датой («Днем воссоединения»).

В целом же можно сказать, что на современном этапе историческая политика Республики Беларусь жестко не направлена против Польши (в отличие от времен существования БССР), но часть ее постулатов со всей очевидностью расходится с постулатами исторической политики Польши.

РЭАЛІЗАЦЫЯ КРАІНАМІ СЯРЭДНЯЙ ЕЎРОПЫ КРЫТЭРЫЯЎ ПРЫЁМУ Ў ЗАХОДНІЯ ІНТЭГРАЦЫЙНЫЯ СТРУКТУРЫ

Часнойскі М. Э., Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт

Этап уключэння постсацыялістычных краін Сярэдняй Еўропы ў ваенна-палітычныя і эканамічныя структуры Захаду набыў назву двойной інтэграцыі. Логіка і крытэрыі пашырэння дадзеных структур за кошт постсацыялістычнага субрэгіёну адрозніваліся з пункта погляду Паўночнаатлантычнага альянса і Еўрапейскага саюза. Прыём новых членаў у НАТО патрабаваў ўсяго толькі палітычнага рашэння, заснаванага на стратэгічных крытэрыях, і ўліку стану дэмакратыі ў новапрынятых дзяржавах. А вось рашэнне аб пашырэнні ЕС залежала ад выканання краінамі-кандыдатамі шэрагу прававых і эканамічных умоў. Гэта азначала больш складаны і працяглы шлях.

Пэўны адрэзак часу абодва працэсы адбываліся паралельна, і дадзены этап можна падзяліць на тры фазы. У першай, ахапіўшай 1992—1997 гг., ствараліся перагаворныя ўмовы для далучэння да ЕС: заключаны так званыя еўрапейскія дагаворы, якія ўсталёўвалі асацыяванае членства/партнёрства асобных сярэднееўрапейскіх краін. Затым Еўрапейская камісія (ЕК) прыняла прынцыпо-

вае рашэнне аб пашырэнні на Усход, абвясціўшы 16 ліпеня 1997 г. згоду пачаць перагаворы з шасцю дзяржавамі-кандыдатамі аб прыёме ў ЕС. Амаль адначасова — 8 ліпеня 1997 г. — Мадрыдскі саміт членаў НАТО канчаткова вырашыў пашырыць альянс на Усход.

У другой фазе (1997—2004 гг.) краіны Сярэдняй Еўропы выконвалі крытэрыі для прыёму ў заходнія інтэграцыйныя структуры і арганізацыйна афармлялі ўступленне. У НАТО былі прыняты (у 50-ю гадавіну стварэння пакта — у сакавіку 1999 г.) тры першыя постсацыялістычныя дзяржавы: Венгрыя, Польшча і Чэхія; у 2004 г. адбылося другое пашырэнне альянса — за кошт сямі сярэднеўрапейскіх дзяржаў: Балгарыі, Латвіі, Літвы, Румыніі, Славакіі, Славеніі, Эстоніі. У гэтай жа фазе завяршыліся перагаворы аб уступленні ў Еўрасаюз васьмі былых сацыялістычных краін (Венгрыя, Латвія, Літва, Румынія, Славакія, Славенія, Чэхія, Эстонія), падпісаны дагаворы аб уступленні, праведзены рэферэндумы аб уступленні ў ЕС у дзяржавах-прэтэндэнтах і ратыфікавана яго пашырэнне.

Трэцяя фаза пачалася ў 2005 г. і працягваецца зараз. Адбылося ўступленне Балгарыі, Румыніі і Харватыі ў Еўрасаюз. Дыскутавалася таксама праблема далейшага пашырэння Еўрапейскага саюза і НАТО, асабліва за кошт былых югаслаўскіх рэспублік і Албаніі, а сярод былых савецкіх рэспублік — за кошт Украіны і Малдовы. Гэтыя

працэсы — высокай ступені складанасці. Яны су-стракаюць яўнае супраціўленне шэрагу краін НАТО і ЕС. У той жа час маюцца папярэднія разлікі аб эфекце ад прыняцця згаданых дзяржаў-кандыдатаў, а таксама аб часе магчымага чарговага пашырэння. Трэцяя фаза доўжыцца далей папярэдніх, не выключаецца, яна ахопіць нават дзесяцігоддзі.

Прадмет дадзенага даследавання: другая фаза інтэграцыі (1997—2004 гг.). Яна прыкметная рэалізацыяй першых рашэнняў НАТО і ЕС аб прыёме ў свае структуры часткі сярэднееўрапейскіх дзяржаў.

НАТО яшчэ з 1994 г. — пасля прыняцця палітычнага рашэння аб уласным рэфармаванні — патэнцыяльна рыхтавалася да пазітыўнага адказу на настойлівыя звароты краін Сярэдняй Еўропы аб уключэнні ў альянс. Большасць краін-прэтэндэнтаў разгарнула інтэнсіўную дзейнасць па ваенным збліжэнні з НАТО. Яны фармулявалі адпаведныя канцэптуальныя падыходы да пытанняў бяспекі, прымалі новыя ваенныя дактрыны, цесна звязаныя са змененымі мэтамі знешняй палітыкі. Гэтыя дакументы першачарговай задачай абвешчалі членства ў Паўночнаатлантычным саюзе. Нацыянальныя канцэпцыі сталі афіцыйна ўзгадняцца з канцэпцыяй бяспекі НАТО, пры гэтым падкрэслівалася, што еўрапейская бяспека — непадзельная і комплексная. Распрацоўваліся праграмы пераўзбраення войск заходнееўрапейскімі

і амерыканскімі ўзорамі, планаваліся сумесныя вучэнні, праводзілася частковая перадыслакацыя вайсковых злучэнняў з заходніх рубяжоў на ўсходнія межы.

Мадрыдскі саміт членаў НАТО 8 ліпеня 1997 г. канчаткова вырашыў пытанне аб пашырэнні альянсу на Усход. Рашэнне Паўночнаатлантычнага савета аб павелічэнні колькасці членаў НАТО аслабіла пранатаўскі прэсінг з боку сярэднеўрапейскіх дзяржаў. Для прэтэндэнтаў наступіў перыяд рэалізацыі арганізацыйных умоў, падцягваючых нацыянальныя ўзброеныя сілы да натаўскіх крытэрыяў.

Паўночнаатлантычны саюз рыхтаваў канцэптуальнае тлумачэнне прынятаму рашэнню. Пасля Мадрыдскага саміта НАТО ахвотна выдавала сябе за «клуб» дэмакратычных дзяржаў, які ветліва адчыняе дзверы таму, хто стукаецца, калі апошні выконвае некалькі ўмоў: а) стварэнне дэмакратычнай палітычнай сістэмы; б) функцыянаванне рынкавай эканомікі; в) захаванне добрасуседскіх адносін з сумежнымі дзяржавамі; г) павага да правоў чалавека і правоў меншасцей; д) дэмакратычны кантроль над узброенымі сіламі; е) здольнасць да супрацоўніцтва з узброенымі сіламі іншых дзяржаў.

Аднак ва ўяўленнях асобных дзяячоў Захаду, не кажучы ўжо аб большасці расійскіх і беларускіх палітыкаў, гэта ідылічная карціна не мела нічога агульнага з рэальнасцю. Справа ў тым, што ля

вытокаў гісторыі пашырэння НАТО стаяла хутчэй праблема прапановы, чым попыту. Іншымі словамі: ЗША былі зацікаўлены ў тым, каб праз умацаванне НАТО ажыццяўляць стратэгічны ўплыў у Еўропе і геастратэгічныя планы на Блізкім Усходзе і ў Паўднёвым паўшар’і. Прапанаванае ў Мадрыдзе пашырэнне гарантавала трымаць увесь сярэднееўрапейскі субрэгіён у сферы рэальнага кантролю пакта.

Дадзенае пашырэнне названа «прасунутай стабільнасцю». «Новая НАТО» ажыццяўляла экспансію на Усход, але ўжо не ў выглядзе накіраванага супраць Расіі ваеннага саюза, а накішталт садружнасці заходніх дэмакратычных дзяржаў з рынкавай эканомікай. Згаданая садружнасць здзяйсняе мэту «разрастання» ў працэсе падтрымкі дэмакратычна настроеных палітычных эліт у дзяржавах, што праходзяць этап трансфармацыі. Гаворка ішла пра краіны Сярэдняй Еўропы.

Зразумела, гэтым краінам, маючым рэальныя інтарэсы бяспекі, канцэпцыя «прасунутай стабільнасці» паказалася надзвычай заманлівай. У сваю чаргу ў НАТО чакалі, што новапрымаемыя дзяржавы змогуць ускласці на сябе пэўную адказнасць, прадугледжаную членствам у альянсе. На справе гэтыя патрабаванні было выканаць цяжка, калі прыняць да ўвагі тое, што за выключэннем Велікабрытаніі, Германіі і Італіі, пакрываючых усе затраты ад прыналежнасці да блоку, гэта значыць, размясціўшых на сваёй тэрыторыі

амерыканскія войскі і ядзерную зброю, астатнія члены карысталіся пэўнымі льготамі, прынамсі, у мірны час.

Матэрыяльныя выдаткі на пашырэнне НАТО афіцыйна не раскрываліся. Было толькі абвешчана, што Варшава, Прага і Будапешт згадзіліся прапарцыянальна дзяліць свае бюджэты на тры часткі: ваенную, грамадзянскую і выдаткі на інфраструктуру. Аднак некаторым ацэнкам, траты ад пашырэння перавышалі 100 млрд дол. Гэта сума складалася з дзвюх частак: цэласнай рэалізацыі праграм прыстасавання, чаго пакт не намерваўся праводзіць поўнасьцю, а таксама размяшчэння яго войск ці ўзбраенняў у новапрынятых краінах. Другую частку выдаткаў НАТО разглядала сур'ёзна: яе рэалізацыя дазваляла скараціць час рэакцыі на верагодную агрэсію.

Еўрапейскія краіны НАТО імкнуліся ўхіліцца ад фінансавых выдаткаў, перакласці іх на ЗША і новых членаў, пераконваючы апошніх несці большыя выдаткі, звязаныя з уласнай абаронай. Меркавалася, што за перыяд да 2010 г. Польшча заплаціць 7,8—10,5 млрд дол., на Чэхію і Венгрыю прыпадзе па 2,6—3,5 млрд дол. Для дзяржаў гэта — значныя квоты. Напрыклад, для Венгрыі гэта азначала павелічэнне абароннага бюджэту на 50 %. У выпадку Польшчы і Чэхіі траты таксама ўзрасталі, хоць і ў меншых прапарцыях.

Канцэпцыя «прасунутай стабільнасці» сустрэла стрыманую рэакцыю часткі грамадзян

сярэднееўрапейскіх дзяржаў не толькі з-за значных фінансавых выдаткаў. Было ўсведамленне неперспектыўнасці канцэпцыі ў геапалітычным вымярэнні. Таму ідэя яшчэ да Мадрыдскага саміта мела нямала праціўнікаў, нават у ЗША. Галоўным аргументам апанентаў «новай НАТО» была гіпотэза, што прыём краін субрэгіёну, асабліва Польшчы, якія паказалі няздольнасць наладзіць свае адносіны на Усходзе, улагодзіць прыход да ўлады ў Расіі жорсткіх антызаходніх апанентаў і ў выніку пасадзейнічае разбурэнню там дэмакратычных рэформ.

Тым не менш канцэпцыя ўвасаблялася ў жыццё. 12 сакавіка 1999 г. у г. Індэпэндэнс (штат Місуры, ЗША) адбыўся ўрачысты прыём у НАТО першых трох прэтэндэнтаў: Польшчы, Чэхіі і Венгрыі. Ажыццяўлялася іх стратэгічная знешнепалітычная мэта. Працэс уключэння ў альянс ад моманту запрашэння да фактычнага абвяшчэння заняў 20 месяцаў; гэта быў час ваенна-арганізацыйных пераўтварэнняў і адаптацыі да нормаў пакта.

Здзейснілася чацвёртае па ліку пашырэнне НАТО і першае — на Усход, шляхам уключэння ў альянс трох дзяржаў былой АВД. Яно прывяло да змены геапалітычнай сітуацыі ў Еўропе. Увесь сярэднееўрапейскі субрэгіён аказаўся ў сферы геапалітычнага ўплыву пакта. Усведамленне перамен, аналіз іх уплыву на расстаноўку стратэгічных сіл у сярэднееўрапейскай частцы свету набылі першараднае значэнне. Перамены сталі не толькі

вынікам тэрытарыяльнага ўзбуйнення НАТО, яны разглядаліся там як гарантыя палітыка-ваеннай бяспекі і як акт гістарычнай справядлівасці — вяртання народаў субрэгіёну ў заходнія інстытуты дэмакратыі.

У маі 2000 г. дзевяць наступных краін субрэгіёну выступілі з сумеснай заявай, абвясціўшы сябе кандыдатамі на ўступленне ў НАТО. Чарговае, колькасна значна большае пашырэнне НАТО, адбылося ў змененай міжнароднай сітуацыі — пасля тэрарыстычных атак на Нью-Ёрк і Вашынгтон 11 верасня 2001 г. і пасля амерыканскага ўдару па Іраку. ЗША шукалі саюзнікаў, гатовых да падтрымкі, і не без падстаў бачылі іх сярод тых дзяржаў Сярэдняй Еўропы, якія імкнуліся да членства ў альянсе. Уласныя сумненні былі адсунуты на ўзбочыну. 29 сакавіка 2004 г. у НАТО былі ўключаны Балгарыя, Латвія, Літва, Румынія, Славакія, Славенія і Эстонія.

Як адзначана вышэй, амаль адначасова з рашэннем Мадрыдскага саміта аб пашырэнні НАТО на Усход, 16 ліпеня 1997 г. Еўрапейская камісія прыняла рашэнне пачаць перагаворы з шасцю дзяржавамі-кандыдатамі аб прыёме ў ЕС. У брусельскіх кабінетах сцвярджалі, што ўключэнне сярэднееўрапейскіх краін павялічыць зону стабільнасці ў Еўропе, пасадзейнічае міру і бяспецы. Пашырэнне Агульнага рынку ўздыме лік спажывцоў да 480 млн чалавек, што дасць імпульс эканамічнаму развіццю Еўропы і ство-

рыць новыя магчымасці для гандлю. Пашыраны Еўрасаюз набудзе большую вагу ў сусветнай эканоміцы і зможа выступіць з больш моцных пазіцый на міжнароднай арэне.

Яшчэ ў 1993 г. Еўрапейскі савет сфармуляваў наступныя палітычныя і эканамічныя крытэрыі, ад выканання якіх залежаў прыём дзяржаў сярэдне-еўрапейскага субрэгіёну ў склад членаў Еўрасаюза:

- стабільнае дзяржаўнае ўладкаванне, гарантуючае дэмакратыю і законнасць;

- захаванне правоў чалавека і асноўных свабод, у тым ліку правоў нацыянальных меншасцей;

- працуючая рынкавая эканоміка, здольнасць краіны спраўляцца з канкурэнцыяй і рынкавымі сіламі ўнутры ЕС;

- здольнасць дзяржавы-кандыдата выконваць членскія абавязацельствы;

- рэальная здольнасць ЕС прыняць новых членаў у свае шэрагі.

Інтэграцыя праходзіла праз некалькі этапаў: пасля маніторынгу паўнаты выканання бягучага Брусель уключаў «зялёнае святло» наступнаму. Так, зместам першага этапа стаў падрабязны аналіз адпаведнасці заканадаўства кандыдата прававым актам ЕС, затым наступаў этап падрабязных перагавораў па прыблізна 30 тэматычных раздзелах. Выкананне вылучаных Бруселем задач не толькі фармальна набліжала кандыдатаў да заяўленага членства, што важней, садзейнічала паскарэнню іх мадэрнізацыі і эканамічнага

развіцця — часткова дзякуючы доступу да структурных фондаў ЕС, часткова — удасканаленню рынка працы краін-кандыдатаў і пераплыву капіталаў, часткова — у выніку абнаўлення ўнутранага заканадаўства аж да адпаведнасці зводу нарматыўных актаў ЕС.

У снежні 1997 г. у Люксембургу Савет міністраў ЕС вызначыў парадак уступлення і разгарнуў інтэнсіўныя перагаворы з Чэхіяй, Эстоніяй, Польшчай, Славеніяй і Венгрыяй. Іх палітычная мэта — падрыхтоўка акта ўступлення ў Еўрапейскі саюз. У 1999 г. саміт ЕС у Хельсінкі устанавіў дату гатоўнасці прыёму на канец 2002 г.

Ацэньваючы гатоўнаць прэтэндэнтаў, Еўракамісія прыйшла да высновы, што вынікі, дасягнутыя імі, у цэлым здавальняючыя: яны заклалі падваліны рынкавай эканомікі і стабільнага развіцця, аднавілі адносна высокі эканамічны рост, які двойчы перавышаў тэмп росту ў ЕС. У сувязі з глабальным фінансавым крызісам у 1998 г. поспехі аказаліся менш значнымі. Тым не менш у асобных краінах субрэгіёну рост ВУП склаў каля 5 %, хоць сітуацыя ў кожнай з іх істотна адрознівалася. Узровень эканамічнага развіцця краін-кандыдатаў у ЕС вызначаўся працэнтам да адпаведнага сярэдняга ўзроўню Еўрасаюза. У пачатку 2000 г. ён склаў для Славеніі 69 %, для Чэхіі — 61, Венгрыі — 49, Польшчы — 39, Літвы — 31, Латвіі — 28 %.

У шэрагу выпадкаў працэс прыватызацыі не адпавядаў крытэрыям галоснасці і не суправад-

жаўся неабходнай структурнай перабудовай. Субрэгіён з цяжкасцю прывыкаў да прынятых на захадзе правілаў канкурэнцыі. Мала прасунуліся ўперад рэформы ў сферы фінансаў, банкаўскай справы. Меліся праблемы з выкананнем гандлёва-эканамічных артыкулаў еўрапейскіх дагавораў. Найвастрэйшымі праблемамі аказаліся прыстасаванне сельскай гаспадаркі і ўзровень прафесійнай кваліфікацыі насельніцтва. Велізарная маса непрыстасаваных да сучаснага рынку людзей працы навісла цяжарам на бюджэтах дзяржаў, падрываючы палітычную стабільнасць, якасць айчынай прадукцыі, канкурэнтаздольнасць эканомікі.

Гэтыя дзяржавы трактаваліся як «формы дэмакратыі», у цэлым адпавядаючыя крытэрыям ЕС. У іх абаронены правы меншасцяў, хоць у асобных з іх не пераадольваліся напружанасць і цяжкасці ў галіне рэгіянальнага супрацоўніцтва. Заставаліся і іншыя праблемы. Пакуль былі нявырашанымі пытанні незалежнасці радыё і тэлебачання, меліся праблемы вакол зацвярджэння незалежнай судовай улады і дастатковай колькасці і кваліфікацыі судовага корпусу, асабліва ў вобласці гаспадарчага і прыватнага права. ЕК не выключала, што асноватворныя прынцыпы — дэмакратыя, абарона правоў чалавека і нацыянальных меншасцей — яшчэ могуць быць парушаны ў краінах-кандыдатах. Гэтая заўвага, дарэчы, пагражала сарваць ці адсунуць перагаворы аб уступленні ў Еўрасаюз.

Пэўны прагрэс у перагаворах усё ж наступіў у 1999 г. Паскорыўся працэс узгаднення ўмоў прыёму. Краіны-кандыдаты першай групы абаранілі свае пазіцыі ва ўсіх перагаворных абласцях, нават у самых складаных: аграрным сектары, свабодным перамяшчэнні капіталу і рабочай сілы. У 2002—2003 гг. нацыянальныя парламенты краін-кандыдатаў і краін-членаў ратыфікавалі ўступныя пагадненні. Дагавор аб далучэнні быў падпісаны 16 красавіка 2003 г. у Афінах членамі ЕС і дзесяццю новымі краінамі, сярод якіх восем — выхадцы з сярэднеўрапейскай прасторы. Дакумент ратыфікаваны Еўрапарламантам і ўступіў у сілу 1 мая 2004 г.

Адначасовае далучэнне датычылася Венгрыі, Латвіі, Літвы, Польшчы, Славакіі, Славеніі, Чэхіі і Эстоніі. Часткай гэтай жа хвалі пашырэння ЕС стала далучэнне Балгарыі і Румыніі ў 2007 г., якія толькі к таму часу выканалі крытэрыі. Пашырэнне 2004 г. стала буйнейшым разавым узбуйненнем — як па ахопленай тэрыторыі, так і па ліку насельніцтва.

Вострым заставалася пытанне кошту пашырэння ЕС на Усход. ЕК прызнавала, што яны пацягнуць рост як прыбытку, так і затрат з саюзнага бюджэту, прычым не было прагнозу: чаго ў выніку акажацца больш. Самыя значныя выдаткі планаваліся на датацыі фермерам і на выдзяленне структурных фондаў кожнай новай краіне-члену. Брусель папярэджваў, каб яны ўласнымі сіламі

прыстасоўваліся да структур ЕС, не патрабуючы лішніх датацый з саюзнага бюджэту. На дапамогу, якую ў свой час атрымалі Іспанія, Партугалія ці Грэцыя, Еўрасаюз не знаходзіў сродкаў.

ЕК ацэньвала, што прыём вызначаных краін Сярэдняй Еўропы і ўключэнне іх у дзеючую сістэму фінансавай дапамогі будзе каштаваць Еўрасаюзу каля 50 млрд дол. штогод. Гэта — занадта цяжкі груз на бюджэт. Таму было агучана папярэджанне аб абмежаванні асобных структурных фондаў — субсідый на правядзенне сумеснай аграрнай палітыкі і дапамогі няразвітым раёнам. Такія варыянты выклікалі расчараванне ў краінах-кандыдатах. ЕС пераставаў уяўляцца ім ідэальным вырашэннем усіх праблем. Усё ж становіцца пераважала, а перафразуючы вядомае выказванне У. Чэрчыля аб дэмакратыі, можна сцвярджаць, што Еўрасаюз — не ідэальны сродак аб'яднання краін і лячэння супярэчлівых інтарэсаў, аднак Еўропа не знаходзіла і не знойдзе сродка лепшага, чым ён.

Такім чынам, паспяховыя постсацыялістычныя пераўтварэнні ў краінах Сярэдняй Еўропы ў 1997—2004 гг. завяршаліся рэалізацыяй інтэграцыйных імкненняў — згодай Захаду на прыём часткі з іх у НАТО і Еўрапейскі саюз. На шляху да рэалізацыі дадзенай мэты ўсе краіны субрэгіёну ажыццявілі абсяжныя рэформы: заклалі і ўмацавалі рынкавыя адносіны ў эканоміцы, стварылі сферу прыватнай уласнасці, уключыліся ў працэс замежнага інвеставання, заснавалі і ўмацавалі сістэму дэмакратычнага права-

вога грамадства, перабудавалі сацыяльную сферу пад заходнія ўзоры, прыстасавалі прававыя асновы сваіх дзяржаў да стандартаў ЕС, перабудавалі на заходнія ўзоры свае абарончыя сістэмы. Іх удзел у дзейнасці інстытутаў ЕС і НАТО на ўступным этапе пацвярджаў вызначаную стратэгічную мэту — стаць суб'ектам міжнароднай палітыкі, хоць аб паўнаwartаснай суб'ектнасці гаварыць было заўчасна.

Научное издание

**МНОГОВЕКТОРНОСТЬ
ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

**Материалы международных
круглых столов**

Минск, октябрь — ноябрь 2016 г.

На русском и белорусском языках

Ответственный за выпуск *Н. Г. Щербакова*

Подписано в печать 01.12.2016. Формат 60×84 ¹/₁₆. Бумага офсетная.

Ризография. Усл. печ. л. 5,58. Уч.-изд. л. 3,01.

Тираж 100 экз. Заказ 649.

Республиканское унитарное предприятие

«Издательский центр Белорусского государственного университета».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя,
распространителя печатных изданий № 1/159 от 27.01.2014.

Ул. Красноармейская, 6, 220030, Минск.

Отпечатано с оригинала-макета заказчика
в республиканском унитарном предприятии

«Издательский центр Белорусского государственного университета».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя,
распространителя печатных изданий № 2/63 от 19.03.2014.

Ул. Красноармейская, 6, 220030, Минск.